

Els delictes contra les relacions familiars

Eduardo Ramon Ribas
Núria Torres Rosell

PID_00189013

Els textos i imatges publicats en aquesta obra estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada (BY-NC-ND) v.3.0 Espanya de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los i transmetre'ls públicament sempre que en citeu l'autor i la font (FUOC. Fundació per a la Universitat Oberta de Catalunya), no en feu un ús comercial i no en feu obra derivada. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>

Índex

Introducció	5
Objectius	7
1. Els matrimonis il·legals	9
1.1. El delicte de bigàmia (art. 217 CP)	9
1.1.1. Tipus objectiu	10
1.1.2. Tipus subjectiu	12
1.2. La celebració d'un matrimoni invàlid	13
1.2.1. Tipus objectiu	13
1.2.2. Tipus subjectiu	16
1.3. Autorització de matrimoni nul	17
1.3.1. Tipus objectiu	17
1.3.2. Tipus subjectiu	18
1.3.3. Penalitat	19
1.3.4. Relacions concursals	19
2. De la suposició de part i de l'alteració de la paternitat, estat o condició del menor	20
2.1. El delicte de suposició de part (article 220 CP)	20
2.1.1. Conducta	20
2.1.2. Subjectes	22
2.1.3. Relacions amb els delictes de falsedats i amb altres figures contingudes en la mateixa secció	22
2.2. Ocultació o lliurament a tercers d'un fill	23
2.3. Substitució d'un nen per un altre	23
2.4. Agreujament per raó d'ascendència	24
2.5. Substitucions d'un nen per un altre per una imprudència greu	24
2.6. Adopcions il·legals	25
2.6.1. Consideracions politicocriminals	25
2.6.2. Conducta	25
2.6.3. Agreujament per utilització de guarderies, col·legis o altres locals o establiments on es recullen nens	26
2.7. Responsabilitat d'educadors, facultatius o funcionaris	27
3. Els delictes contra els drets i deures familiars	28
3.1. El trencament dels deures de custòdia	28
3.2. La inducció a l'abandó del domicili familiar	29
3.3. Actes posteriors amb eficàcia atenuant	31
3.4. La sostracció de menors	32

3.4.1. Estructura típica	33
3.4.2. Tipus qualificat	34
3.4.3. Tipus atenuat	35
3.5. L'abandó de família	36
3.6. L'impagament de pensions	38
3.7. Condicions de perseguibilitat	41
3.8. Abandó de menors o incapaços	42
3.9. Utilització o tràfic de menors o incapaços per a la mendicitat ...	45
3.10. Disposicions comunes als delictes d'abandó	48
Resum	49
Exercicis d'autoavaluació	51
Solucionari	53
Glossari	54
Bibliografia	55

Introducció

És habitual afirmar que el Codi penal vigent reuneix en aquest títol XII els delictes que afecten els diferents aspectes de les relacions familiars, afirmació a la qual segueix la que existeix un bé jurídic comú, la família, o, més exactament, les relacions familiars. La veritat és que la major part de les infraccions que conté aquest títol XII existien ja abans que s'aprovés el Codi penal el 1995, i majoritàriament se situaven entre els delictes contra la llibertat i la seguretat, adjectivats com un calaix de sastre en què tenien cabuda infraccions de signe molt diferent. També entre els delictes de falsedats era possible trobar alguna de les infraccions actualment integrades en aquest títol XII.

Aquest títol es divideix en tres capítols, rubricats, respectivament, "Dels matrimonis il·legals", "De la suposició de part i de l'alteració de la paternitat, estat o condició del menor" i "Dels delictes contra els drets i deures familiars". Encara que, com dèiem, se sol afirmar que la seva agrupació en un mateix títol respon a una identitat del bé objecte de protecció, les figures que conté el capítol I (**Els matrimonis il·legals**) són figures de **naturalesa falsària**, amb incidència, sí, sobre la família, sense que aquesta, no obstant això, constitueixi el seu objecte de tutela i, ni tan sols, el de les altres infraccions del títol XII.

Això no implica **restar importància a la família**, el valor de la qual en la nostra societat és evident i, fins i tot, constitucionalment reconegut: en efecte, a més de l'article 32 de la Constitució, en què s'estableix que:

"l'home i la dona tenen dret a contreure matrimoni amb plena igualtat jurídica", és fonamental l'article 39.1, que disposa que "els poders públics asseguruen la protecció social, econòmica i jurídica de la família", i, tot seguit, i en primer lloc, es preveu que "els poders públics asseguruen, així mateix, la protecció integral dels fills, iguals aquests davant la llei amb independència de la seva filiació, i de les mares, sigui quin sigui el seu estat civil" (art. 39.2), i, en segon terme, el deure els pares de "prestar assistència de tot ordre als fills que hagin tingut dins o fora del matrimoni durant la seva minoria d'edat i en els altres casos en què legalment sigui procedent" (art. 39.3). L'article 39 tanca la declaració que conté el número 4, segons el qual "els nens han de gaudir de la protecció prevista en els acords internacionals que vetllen pels seus drets".

En desenvolupament d'aquestes previsions, configurades com a principis rectors de la política social i econòmica, el Codi penal va incorporar aquest conjunt d'infraccions, que centren en les relacions familiars la seva atenció, que no constitueixen, no obstant això, i insistim en això, el seu objecte de protecció.

Efectivament, malgrat la novetat que representa el títol XII en el nostre Codi penal, la majoria de les conductes que s'hi tipifiquen ja apareixien, com dèiem, en l'anterior text punitiu, per la qual cosa la novetat incorporada per aquell títol només es pot considerar relativa, i, en fi, es pot afirmar que **en realitat no**

Bé jurídic

La família? Les relacions familiars?

Títol XII

Cap. I. "Dels matrimonis il·legals".
Cap. II. "De la suposició de part".
Cap. III. "Dels delictes contra els drets i deures familiars".

es **protegeix res nou**, si bé es pretén una unitat sistemàtica construïda sobre la família, el valor de la qual es destaca, però que no obstant això no constitueix, pròpiament, el bé tutelat.

Enllaçant amb aquesta última afirmació és important destacar que **el dret penal no és l'instrument idoni per a la tutela de la institució familiar**, especialment si es té en compte que actualment aquella admet diverses modalitats (i, fins i tot, que és recent l'aparició de noves formes familiars), per la qual cosa la seva protecció no persegueix conservar un determinat model de família, sinó, com que aquesta tanca un entramat de drets i deures entre els seus membres, prevenir la lesió greu de drets subjectius definits pel dret civil de família, raó aquesta que justifica la creació del dit títol XII i, especialment, del seu tercer i últim capítol, la funció del qual, en suma, no és protegir la família en si, sinó determinades relacions jurídiques nascudes en el seu si.

Dret Civil de Família

1) Inidoneïtat de la família per a constituir-se en objecte de protecció penal.

2) Bé jurídic.

Fonamentalment, drets subjectius definits pel dret civil de família.

Objectius

En aquest mòdul didàctic s'analitzen els delictes que atempten contra les relacions familiars, i en els materials didàctics que l'integren trobareu les eines bàsiques per a assolir els objectius següents:

- 1.** Establir el radi d'acció dels diversos il·lícits penals que afecten les relacions familiars a partir de la configuració del bé jurídic protegit.
- 2.** Diferenciar el conjunt de drets de naturalesa civil vinculats a les relacions familiars dels comportaments amb rellevància penal.
- 3.** Identificar els subjectes actius i passius de cadascun dels tipus penals.
- 4.** Plantejar les relacions concursals que es poden establir entre cadascun dels delictes contra les relacions familiars i altres delictes del mateix títol, i en relació amb altres tipus delictius.
- 5.** Conèixer els aspectes jurídics processals i de perseguibilitat que afecten el conjunt d'aquests delictes, en particular, quan la víctima és un menor d'edat.

1. Els matrimonis il·legals

1.1. El delicte de bigàmia (art. 217 CP)

El delicte de contracció de segon o ulterior matrimoni, amb coneixement de la subsistència legal d'un altre d'anterior, presenta una evident proximitat al delicte d'usurpació de l'estat civil, previst i penat en l'article 401, en el si del capítol IV del títol XVIII ("Les falsedats").

Mentre que aquest últim delicte consisteix en la usurpació de l'estat civil d'un altre, el delicte de l'article 217 implica generar un estat civil aparent, ja que en realitat, subsistent un matrimoni anterior, legalment és nul el segon o ulterior.

El **cònjuge aparent** de qui contreu segon o ulterior matrimoni pot ser que desconegui aquesta circumstància, però el delicte es consuma encara que en tingui coneixement (fins i tot, pot ser còmplice d'aquell, per exemple, en els denominats *matrimonis de conveniència*), per la qual cosa s'ha de descartar que sigui, necessàriament, la seva víctima.

D'altra banda, i en relació amb aquesta **consumació**, cal dir que el delicte es perfà amb la mera contracció del matrimoni, sempre que aquesta sigui idònia per a afectar la fe pública, sense necessitat, per tant, de cap afeció de les relacions familiars, ni de les precedents ni d'altres, nascudes o de previsible naixement. Així, pel que fa a les precedents, si l'autor del delicte deixa d'incomplir les seves obligacions familiars (per exemple, deixa de complir els deures legals inherents a la pàtria potestat), es produeix un **concur delictiu**, en aquest cas amb el delicte de l'article 226, que concorre amb el de contracció de segones o ulteriors núpries.

En la Sentència de 31 de gener de 1986, el Tribunal Suprem va considerar que el denominat *delicte de bigàmia*, tipificat llavors en l'article 471 del Codi penal, representava un atac frontal a la institució familiar, i també afirmava, no obstant això, que la persona lligada per l'anterior matrimoni amb el bigam s'ha de considerar perjudicada per la seva acció,

Article 217 CP

El fet de contraure de segon o ulterior matrimoni és un delicte de naturalesa falsària.

Matrimonis de conveniència

La víctima no és el **cònjuge aparent**, el qual, fins i tot, pot ser cooperador de l'autor en els anomenats *matrimonis de conveniència*.

Víctima

La víctima o, més exactament, el titular del bé protegit i subjecte passiu del delicte, no és la persona lligada per l'anterior matrimoni amb el bigam, encara que pot resultar perjudicada i, potser, ser subjecte passiu d'un altre delicte en concurs amb el de bigàmia.

"tant moralment com, d'ordinari, en un ordre material, ja que la reprobable conducta anirà lligada a desatencions i l'incompliment de deures familiars d'assistència. Però, entre les persones afectades, i segurament en un grau més accentuat que la primera, hi ha de figurar igualment el contraent de bona fe del matrimoni posterior, en el qual no serà difícil comprovar l'origen de conseqüències danyoses, juntament amb les humiliants i vexatòries derivades de la situació exposada, després del descobriment de la inexistència i total manca d'efectes d'un aparent matrimoni, en què es donen cita l'engany, el fingiment, el frau i la burla".

Lectura recomanada

Vegeu la STS de 31 de gener de 1986.

En fi, segons el parer del Tribunal Suprem, la doctrina del qual no es pot considerar rectificada, tant perquè no existeixen resolucions en un altre sentit i els nostres tribunals continuen citant recentment la dita Sentència de 31 de gener de 1986, com perquè s'afirma molt més recentment en altres figures delictives, com el delictes de **violència domèstica**, que és la família o, més concretament, la pau familiar, el bé protegit, el més destacat del delictes de bigàmia no és la seva naturalesa falsària, sinó que la veritable víctima i subjecte passiu del delictes és la persona amb la qual el bigam manté el seu anterior vincle matrimonial, i també es configura com a víctima i subjecte passiu del delictes el nou contraent si desconeix aquella circumstància. A la primera la lesiona en sentit moral, però també, ordinàriament, segons s'afirma, en un ordre material, ja que es produeixen desatencions i incompliment de deures familiars d'assistència, mentre que a la segona, sempre que desconegui l'existència del vincle matrimonial precedent del cònjuge, la lesiona en la seva integritat moral, ja que, al costat d'altres conseqüències danyoses que "no serà difícil comprovar", es produeix una humiliació i vexació quan descobreix la inexistència i total manca d'efectes d'un matrimoni que només va ser aparent.

Com s'ha indicat, el delictes presenta una innegable naturalesa falsària, sense que calgui considerar subjectes passius del delictes ni l'anterior ni l'aparent nou cònjuge. El vincle d'aquell subsisteix i l'incompliment de qualssevol obligacions matrimonials, en relació amb el cònjuge o amb els fills, tindrà la seva resposta civil o penal. El segon matrimoni, per contra, no té efectes, i fins i tot el nou contraent pot participar en la comissió de la infracció penal com a cooperador necessari. Aquest simple fet impedeix configurar la infracció, des d'un punt de vista estructural, com una lesió de béns jurídics del nou cònjuge aparent, el qual, no obstant això, si desconeix l'existència de precedent vincle matrimonial, indubtablement es veu afectat, però no en el sentit de configurar-se com el subjecte passiu del delictes. Sens dubte, pot haver una resposta civil als perjudicis soferts i també és imaginable una resposta penal en alguns casos (estafa, abandó de família, etc.).

1.1.1. Tipus objectiu

El tipus exigeix, com a pressupòsit per a la comissió d'aquest delictes, la **subsistència legal del matrimoni anterior**. L'existència d'un vincle matrimonial precedent impedeix, en efecte, com estableix l'article 46 del Codi civil, contreure matrimoni, i el segon, com ja hem indicat, resulta nul de ple dret. Això no obstant, d'acord amb el que disposa l'article 79 del Codi civil, la declaració

de nul·litat del matrimoni no invalida els efectes ja produïts respecte dels fills i del contraent o contraents de bona fe, la qual, com indica el precepte, es presumeix.

Encara que és possible trobar opinions doctrinals que es conformen amb la preexistència d'un matrimoni anterior, al marge de la seva validesa, el tenor del precepte, exigint aquesta, és molt clar. Per aquest motiu s'ha de rebutjar la possibilitat que un segon matrimoni, nul en tant que hi subsisteix un d'anterior, serveixi al seu torn per a actuar com a pressupòsit típic per a la comissió del delicte de bigàmia mitjançant un tercer matrimoni. Si subsisteix el primer, serà aquest el que actuï com a pressupòsit del nou delicte; si va deixar de subsistir abans de la contracció del *tercer* matrimoni, aquest serà vàlid (sempre que es compleixin tots els requisits legals), per la qual cosa no es produeix cap falsedat.

El comportament típic consisteix a contreure un segon o ulterior matrimoni.

Un mateix subjecte pot cometre aquest delicte, per tant, successivament: quan contreu, subsistent un d'anterior, un segon matrimoni i, per descomptat, sempre que hi concorri aquell pressupòsit, un tercer o quart matrimoni. No obstant això, com ja s'ha advertit, ha de quedar clar que només un matrimoni precedent legalment vàlid permet fonamentar el pressupòsit sobre el qual es construeix la conducta típica.

Malgrat que el Codi defineix la conducta penada com **contreure matrimoni**, pròpiament aquest no s'arriba a contreure en la mesura que subsisteix legalment un d'anterior, i n'hi ha prou que se celebri d'acord amb el que disposa el Codi civil. A aquests efectes no serveix la mera simulació de contreure matrimoni, supòsit que es tracta en la Sentència del Tribunal Suprem de 12 de maig de 1993.

El delicte es consuma, segons el que s'ha apuntat, amb la simple celebració del segon o ulterior matrimoni. Aquesta consumació s'adjectiva com a **instantània**, si bé el delicte es caracteritza com d'efectes **permanents**, ja que es manté una situació antijurídica.

Quant a això cal esmentar, una vegada més, la Sentència del Tribunal Suprem de 31 de gener de 1986, segons la qual el moment de la consumació és

Validesa d'un matrimoni anterior

És un requisit necessari en tot cas la validesa d'un matrimoni anterior. Si se'n van celebrar diversos però cap és vàlid, quan se celebra un nou matrimoni, aquest és vàlid.

Successius matrimonis il·legals: poligàmia

Per descomptat, qui, tot i subsistir un matrimoni vàlid, en celebra no un sinó diversos, comet un nou delicte cada vegada.

Lectura recomanada

Vegeu la STS de 12 de maig de 1993.

"aquell en què la conducta típica s'ha d'estimar completa, quan el segon o ulterior matrimoni es pot considerar celebrat, consumació, doncs, instantània encara que obri pas a un estatus nou i il·lícit, a una situació antijurídica perllongada en el temps, mentre una declaració de nul·litat no determini la cessació d'aquests efectes. Per aquest motiu es defineix el delictes de bigàmia com un delictes d'estructura o originació instantània encara que d'efectes permanents, diferenciable del delictes permanent en què l'estat antijurídic és mantingut ininterrompudament per l'autor, mentre que la situació provocada per la bigàmia no és susceptible d'una potestativa i voluntària interrupció o terminació, excepte la derivada de l'exercici de l'oportuna acció de nul·litat de l'aparent vincle contret. Característiques ressaltades per la jurisprudència, que qualifica tècnicament la infracció com a delictes instantani d'efectes permanents, el *dies delicti commissi* del qual es fixa en el moment de la consumació de la celebració formal del matrimoni prohibit, sigui quina sigui la permanència dels seus mals efectes posteriorment –sentències de 18 de febrer de 1960 (RJ 1960, 305), 11 de juny de 1976 (RJ 1976, 3033), 2 de maig de 1977 (RJ 1977, 2112) i 22 de desembre de 1978, entre altres–"

Subjecte actiu del delictes és qui contreu un segon o ulterior matrimoni subsistint un d'anterior vàlid.

No poden ser autors d'aquest delictes, en sentit material, ni qui celebra el matrimoni ni la persona que el contreu amb aquell amb coneixement de la dita subsistència. Aquesta última, no obstant això, pot incórrer en responsabilitat penal per aquest delictes a títol de cooperació necessària o, si escau, inducció.

Qui celebra el matrimoni podria ser considerat, igualment, cooperador necessari del delictes, sempre que conegués la subsistència d'un d'anterior legalment vàlid, però la seva responsabilitat penal sembla que s'ha d'exigir mitjançant el tipus que conté l'article 219, que s'ocupa, com veurem, precisament de qui autoritza un matrimoni en el qual concorre alguna causa de nul·litat.

El subjecte passiu del delictes és la societat, si bé el cònjuge del bigam pot tenir la condició de perjudicat i la corresponent legitimació processal activa per promoure l'acció penal.

1.1.2. Tipus subjectiu

La doctrina sol afirmar que el delictes de bigàmia només es pot cometre mitjançant dol directe, i se subratlla l'exigència típica que la contracció d'un segon o ulterior matrimoni es faci "sabent" que subsisteix legalment l'anterior. Aquesta conclusió, no obstant això, no resulta obligada. Certament, l'expressió *sabent-ho* ha estat considerada habitualment com un límit al càstig de conductes executades amb dol eventual, ja que sembla exigir que el comportament típic es dugui a terme amb dol directe, ja sigui de primer o segon grau. Ara bé, aquesta expressió no afegeix res al tipus penal, i únicament es conserva per tradició històrica.

Autor

En sentit estricte, només pot ser autor qui contreu un segon o ulterior matrimoni subsistint un altre d'anterior vàlid.

Subjecte passiu

Atesa la naturalesa falsària del delictes, el subjecte passiu és la societat.

Encara que el Codi penal no defineix el concepte de *dol*, aquest conté una indubtable exigència de coneixement, de manera que afirmar la realització de qualsevol tipus penal dolós implica executar el comportament objectivament típic "amb coneixement dels seus elements" o "sabent-ho", tot i que aquest coneixement o saviesa només puguin ser adjectivats com a dol eventual.

Sabent-ho

Encara que el tipus penal exigeix que el subjecte actüi "sabent-ho", és admissible cometre el delicte amb dol eventual.

Encara que en la jurisprudència és possible trobar sentències que afirmen la necessitat que el dol propi dels tipus que exigeixen ser comesos "sabent-ho" sigui únicament el directe, i es descarta l'eventual, no falten exemples d'un altre signe. Així, per exemple, la jurisprudència no ha dubtat a considerar dolosa la conducta del funcionari que dicta una resolució objectivament injusta –arbitrària–, sense haver utilitzat els mitjans tècnics posats al seu abast per a comprovar-ne la concordança amb l'ordenament jurídic, o si, tot i haver-ho fet, ha resolt d'una manera diferent (en aquest sentit, per exemple, la STS de 10 de maig de 1993).

Lectura recomanada

Vegeu la STS de 10 de maig de 1993.

En definitiva, no existeix un obstacle insalvable, imposat pel tenor literal de la llei, per a afirmar que l'expressió *sabent-ho* pot ser conciliada amb l'admissió del càstig de comportaments comesos amb dol eventual.

El dol, en qualsevol de les seves modalitats, s'exclou quan el segon o ulterior contraent pateix un error de tipus, invocació molt generalitzada en els procediments penals seguits pel delicte de bigàmia.

Un exemple d'aquesta invocació, insistim, molt estesa, el trobem en la Sentència de l'Audiència Provincial de Palma de Mallorca núm. 233/2000, de 18 de desembre (secció primera).

Lectura recomanada

Vegeu la SAP Palma Mallorca 233/2000, de 18 de desembre (secció 1a.).

1.2. La celebració d'un matrimoni invàlid

Abans de principiar el comentari d'aquesta disposició cal destacar, com fa algun autor (Cugat Mauri), que aquest precepte encara no ha estat aplicat, per la qual cosa la seva anàlisi no té suport jurisprudencial.

1.2.1. Tipus objectiu

El comportament típic consisteix a celebrar un **matrimoni invàlid**, si bé cal que el subjecte actiu, un dels contraents, actüi per a perjudicar l'altre. En tot cas, és una conducta molt propera a la precedentment comentada, per la qual cosa es fa necessari determinar-ne les relacions.

Atesa la identitat del bé jurídic protegit, ja que ens trobem també davant una conducta de naturalesa falsària consistent a generar un matrimoni aparent, el concurs entre totes dues infraccions s'ha de caracteritzar com a **concurs de normes**, i s'ha de decidir quina d'elles desplaçarà l'altra i serà, per tant, aplicable a un supòsit concret.

S'ha de tenir present que la pena prevista per a aquest segon delicte és sensiblement superior, en el seu límit màxim, a la prevista en l'article 217, concretament el doble (dos anys en aquest cas i un any en aquell). No obstant això, són iguals els seus respectius límits mínims.

En el delicte de **bigàmia**, com en aquest, el subjecte actiu coneix l'existència d'una causa de nul·litat, si bé en aquell és una causa determinada, la subsistència legal d'un matrimoni anterior. Aquesta especialitat sembla indicar la necessitat d'aplicar el delicte de bigàmia per desplaçament del delicte previst i penat en l'article 218, la qual cosa, no obstant això, podria implicar un privilegi injust quan un contraent actua per a perjudicar l'altre: en efecte, si el contraent que coneix la subsistència del matrimoni anterior vol perjudicar l'altre, l'aplicació de l'article 217 comporta una pena màxima d'un any de presó; per contra, si la causa de nul·litat, igualment coneguda per aquell contraent, és qualsevol altra, l'ànim de perjudicar l'altre contraent permet imposar una pena de dos anys de presó. Atès que el delicte de l'article 217 no és una espècie del delicte descrit en l'article 218, aquesta conseqüència és evitable, i s'hi ha d'apreciar la infracció més greument penada. Per descomptat, absent l'ànim de perjudicar l'altre contraent, s'hi ha d'apreciar l'article 217 si la causa de nul·litat és la subsistència d'un matrimoni legal anterior, i la conducta resulta atípica si la causa de nul·litat és qualsevol altra.

L'atipicitat de la contracció d'un matrimoni invàlid per concurrència de causa de nul·litat diferent de la preexistència d'un matrimoni precedent quan l'ànim que guia un contraent no és perjudicar un altre posa de manifest que la causa de nul·litat considerada més greu pel legislador penal és la subsistència legal d'un matrimoni anterior, per la qual cosa si, a més, actua amb l'ànim esmentat, l'aplicació preferent de l'article 217 s'evidenciaria encara més injusta, i, en conseqüència, es reforçaria la tesi que advoca pel desplaçament d'aquest precepte per aplicació de l'article 218.

El matrimoni serà nul, sigui quina sigui la seva forma de celebració, d'acord amb el que disposa l'article 73 del Codi civil:

Bé jurídic

És un delicte, com el de la bigàmia, de naturalesa falsària, el subjecte passiu de la qual, per tant, és la societat.

Més gravetat que el delicte de bigàmia

La pena d'aquest delicte és superior a la prevista per al delicte de bigàmia: de 6 mesos a 2 anys enfront de 6 mesos a 1 any.

- quan falta el consentiment matrimonial;
- quan s'ha celebrat entre les persones a què es refereixen els articles 46 (menors d'edat no emancipats; persones lligades per vincle matrimonial) i 47 (parents en línia recta per consanguinitat o adopció, els col·laterals per consanguinitat fins al tercer grau i els condemnats com a autors o còmplices de la mort dolosa del cònjuge de qualsevol d'ells) del Codi civil (excepte els casos de dispensa d'acord amb l'article 48);
- quan es contrau sense la intervenció del jutge, alcalde o funcionari davant el qual s'ha de celebrar, o sense la dels testimonis;
- quan el matrimoni s'ha celebrat per error en la identitat de la persona de l'altre contraent o en aquelles qualitats personals que, per la seva entitat, hagin estat determinants de la seva prestació del consentiment, i
- quan s'ha contret per coacció o por greu.

L'article 218.2 preveu l'exempció de pena si el matrimoni és convalidat posteriorment. L'article 48 del Codi civil regula els supòsits de dispensa d'algun dels impediments que en principi haurien d'originar la nul·litat del matrimoni. En concret, aquest precepte disposa que el ministre de Justícia pot dispensar, a instàncies de part, l'impediment de **mort dolosa del cònjuge anterior**. A més, el jutge de primera instància pot dispensar, amb justa causa i a instàncies de part, els impediments del grau tercer entre col·laterals i d'edat a partir dels catorze anys. Evidentment, la dispensa concedida amb caràcter previ a la celebració del matrimoni impedeix afirmar que aquest és invàlid. Si la dispensa és ulterior, el mateix article 48 preveu el seu efecte convalidador:

"la dispensa ulterior convalida, des de la seva celebració, el matrimoni la nul·litat del qual no ha estat instada judicialment per alguna de les parts".

El Codi penal, en suma, es limita a reconèixer la falta de necessitat de pena quan el matrimoni celebrat, en principi invàlid, finalment és convalidat. Una clàusula anàloga en el delictes de bigàmia no és possible perquè la seva causa no resulta de nul·litat dispensable.

L'excusa absolutòria objecte de comentari planteja un problema interessant sobre la seva eficàcia, concretament sobre l'aplicació retroactiva en l'ordre penal de la dispensa regulada en l'article 48 del Codi civil. En efecte, si es condemna un subjecte per la comissió del delictes de l'article 218, i posteriorment a aquesta condemna el matrimoni invàlid que ha servit de base per a la tipicitat penal és convalidat per la dispensa esmentada, aquesta hauria de produir efectes en l'àmbit penal?

Interpretació sistemàtica

Per a decidir si en un supòsit determinat es pot aplicar l'article 218, o s'hi ha d'aplicar l'article 217, cal interpretar l'un i l'altre sistemàticament, és a dir, per a decidir l'àmbit d'aplicació d'un precepte també s'ha d'analitzar l'altre i vice-versa.

Exempció de pena

L'article 218 preveu l'exempció de pena quan el matrimoni és convalidat. Vegeu l'article 48 del Codi civil.

La nostra jurisprudència històricament s'ha mostrat favorable a l'aplicació retroactiva de la legislació extrapenal que a través de la tècnica de les lleis penals en blanc completa i dota d'un particular radi d'acció el precepte penal, sempre, per descomptat, que això comporti una restricció de l'àmbit d'aplicació del precepte penal. Atès que la retroactivitat de les normes penals favorables és la regla general, susceptible de limitació només en supòsits de vigència d'una llei temporal; que la legislació civil en aquest cas completa la regulació penal del supòsit, i que la clàusula de l'article 218.2 no en limita l'abast, ja que estableix l'exempció de pena "si el matrimoni és posteriorment convalidat", s'imposa una resposta positiva a la qüestió abans plantejada, i, per tant, s'aplica retroactivament l'exempció, si més no amb efectes parcials, per exemple, perquè s'ha complert part de la condemna.

Subjecte actiu del delictes és només **un dels cònjuges**, el que contreu matrimoni invàlid per a perjudicar l'altre, el qual, a diferència del que passa en el delictes de bigàmia, i precisament perquè aquest matrimoni s'ha celebrat per perjudicar-lo, no és partícip en cap cas del delictes d'aquell. La responsabilitat de l'autoritat o funcionari que celebra el matrimoni se substancia a través de l'article 219.

1.2.2. Tipus subjectiu

El delictes només admet la modalitat dolosa, sense que en aquesta ocasió s'hagi inclòs l'expressió *sabent-ho*, sempre pertorbadora.

El tipus subjectiu el completa l'exigència d'un determinat ànim en el subjecte actiu, que ha d'actuar **per a perjudicar** l'altre contraent, sense que sigui necessari que efectivament es produeixi el perjudici perseguit per a considerar consumada la infracció.

Quan a qui es vol perjudicar és un tercer la conducta resulta, des de la perspectiva d'aquest tipus penal, irrellevant, tret que perjudiqui igualment i necessàriament l'altre contraent i es consideri que en aquesta mesura també es va actuar per a perjudicar-lo. Segons el nostre parer, no obstant això, la finalitat que es persegueix ha de ser aquesta última, sense que calgui admetre que completa el requisit típic l'actuació feta amb coneixement que es produirà aquest perjudici.

Invalidesa del matrimoni

En relació amb la invalidesa del matrimoni és menester destacar que aquesta ha de ser declarada pel jutge de l'ordre civil, ja que és objecte de les qüestions prejudicials devolutives que regula l'article 5 de la Llei d'enjudiciament criminal.

Subjecte actiu

Qui contreu matrimoni per a perjudicar l'altre contraent.

Participació

L'"altre contraent" no pot participar en el delictes de l'autor, ja que l'objectiu d'aquest és perjudicar-lo.

Tipus subjectiu

Dol i element subjectiu de l'injust (ànim de perjudicar l'altre contraent).

Consumació

No és necessària la producció de l'efectiu perjudici a l'"altre contraent" per a considerar consumat el delictes.

1.3. Autorització de matrimoni nul

1.3.1. Tipus objectiu

Mitjançant aquest tipus penal, al qual ja hem fet referència amb motiu del comentari dels dos articles anteriors, el Codi penal completa les previsions punitives dels delictes de bigàmia i de contracció de matrimoni invàlid per a perjudicar l'altre contraent:

Mentre aquests dos últims se centraven en la figura de l'autor contraent, l'article 219 concentra la seva mirada en la persona que celebra o autoritza el matrimoni, i s'unifica el règim jurídic aplicable, necessàriament divers en un altre cas.

En efecte, si desapareix aquesta infracció el comportament descrit es pot castigar, a títol de cooperació necessària, o bé mitjançant l'article 217¹, en els supòsits de bigàmia, amb una pena, per tant, de sis mesos a un any de presó, o bé per aplicació de l'article 218, amb una pena, ara, de sis mesos a dos anys de presó. D'aquesta manera, mentre que al cònjuge contraent se'l castiga de diversa manera segons la causa de nul·litat concurrent, i es considera més greu la conducta descrita en l'article 218², a qui autoritza el matrimoni en qualsevol d'aquests casos se'l castigarà sempre de la mateixa manera, és a dir, amb una pena més greu en tot cas que la prevista per al particular: presó de sis mesos a dos anys (la de l'article 218) i inhabilitació especial per a una ocupació o càrrec públic per un temps de dos a sis anys.

El Codi penal completa les previsions punitives dels delictes de bigàmia i de contracció de matrimoni invàlid per a perjudicar l'altre contraent: mentre que aquests dos últims se centraven en la figura de l'autor contraent, l'article 219³ concentra la seva mirada en la persona que celebra o autoritza el matrimoni, i s'unifica el règim jurídic aplicable, necessàriament divers en un altre cas.

A més d'aquesta unificació del règim jurídic penal aplicable, es produeix una altra novetat important:

ara és irrellevant, quan la causa de nul·litat o invalidesa del matrimoni sigui diferent de la preexistència d'un vincle matrimonial, que un cònjuge actuï per a perjudicar un altre.

⁽¹⁾Article 217. Delicte de bigàmia. Acte: qui contreu un segon o ulterior matrimoni.

⁽²⁾Article 218. Delicte de celebració de matrimoni invàlid. Autor: qui contreu un matrimoni invàlid per a perjudicar l'altre contraent.

⁽³⁾Article 219. Delicte de celebració o autorització de matrimoni invàlid. Autor: qui el celebra o l'autoritza.

Amb la regulació autònoma de la conducta tipificada en l'article 219 es produeix, per tant, una ampliació de la intervenció penal respecte de la qual seria possible sancionar aquesta conducta com a cooperació necessària en els delictes definits en els dos articles precedents.

Tant la simplificació del règim jurídic aplicable, en sentit oneros per al reu, com l'extensió de l'àmbit del que és punible recentment comentada, tenen una senzilla explicació: el delicte comès no és únicament un comportament falsari mitjançant el qual es genera una mera aparença matrimonial, ni el seu subjecte actiu un mer partícip de la conducta d'un dels contraents; és, a més, una prevaricació, amb la consegüent incidència en la funció pública. Des d'aquesta òptica s'adverteix el doble desvalor del delicte de l'article 219 o, dit d'una altra manera, l'existència de dos béns jurídics lesionats per aquell.

El delicte pot ser comès pels qui estan legalment facultats per a celebrar matrimonis, per la qual cosa, una vegada més, cal acudir a la legislació civil per a completar la lectura del tipus penal.

L'article 49 del Codi civil estableix que qualsevol espanyol pot contreure matrimoni dins o fora d'Espanya "davant el jutge, alcalde o funcionari assenyalat per aquest Codi" o en la forma religiosa legalment prevista, i es poden contreure fora d'Espanya d'acord amb la forma establerta per la llei del lloc de celebració. Subjectes actius o autors del delicte poden ser, per tant, els ministres de les confessions religioses competents a aquest efecte i els jutges, alcaldes o funcionaris assenyalats pel Codi civil. L'article 51 d'aquest disposa que són competents per a autoritzar el matrimoni el jutge encarregat del Registre Civil i l'alcalde del municipi on se celebri el matrimoni o el regidor en qui aquest delegui; en els municipis en què no resideixi aquest jutge, el delegat designat reglamentàriament, i a l'estranger, el funcionari diplomàtic o consular encarregat del Registre Civil. S'ha de tenir present també l'article 52 del Codi civil, que amplia la relació de possibles autoritzants quan hi ha perill de mort. En aquest cas també poden autoritzar el matrimoni els subjectes següents: el jutge encarregat del Registre Civil, el delegat o l'alcalde, encara que els contraents no resideixin en la circumscripció respectiva; a falta del jutge, i respecte dels militars en campanya, l'oficial o cap superior immediat; respecte dels matrimonis que se celebrin a bord d'una nau o aeronau, el capità o comandant de la nau.

1.3.2. Tipus subjectiu

Tampoc en aquest cas no es preveu el càstig de la modalitat imprudent del comportament descrit en l'article 219, per la qual cosa es tracta d'un delicte exclusivament dolós, i la llei exigeix expressament que l'autoritzant conegui la concurrència de la causa de nul·litat.

L'error de tipus i la consegüent absolució per raó d'atipicitat no és fàcilment imaginable. En efecte, l'article 56 del Codi civil estableix que els qui vulguin contreure matrimoni han d'acreditar prèviament, en un expedient tramitat

Doble contingut d'injust

A més de portar a terme una conducta falsària, l'autor comet una prevaricació.

Delicte dolós

Com els altres dos delictes comentats, tampoc aquest no preveu el càstig de la seva comissió per imprudència.

d'acord amb la legislació del Registre Civil, que reuneixen els requisits de capacitat que estableix aquest Codi; així mateix, s'exigeix un dictamen mèdic sobre l'aptitud dels contraents per a prestar consentiment si aquests estan afectats per deficiències o anomalies psíquiques. Atesa la complexitat de l'expedient matrimonial i la necessària anàlisi de la concurrència de causes de nul·litat del matrimoni, la regla, si aquest s'autoritza i hi concorre alguna d'aquelles, és la presència de dol.

1.3.3. Penalitat

La pena prevista per la llei, a la qual ja ens hem referit, és la de presó de sis mesos a dos anys i la inhabilitació especial per a una ocupació o càrrec públic de dos a sis anys. El mateix article 219 preveu, no obstant això, una pena sensiblement inferior, la de suspensió d'ocupació o càrrec públic de sis mesos a dos anys, quan la causa de la nul·litat sigui dispensable. Aquesta segona previsió estableix, per tant, un privilegi per raons similars a les que donen base a l'excusa absoluta de l'article 218.2, si bé en aquest cas únicament es preveu un tipus atenuat. No oblidem, sobre aquest tema, que la conducta és més greu que aquella, ja que presenta un doble contingut d'injust.

1.3.4. Relacions concursals

Com ja he dit, el delicte presenta la mateixa estructura que la prevaricació, consistent a dictar una resolució injusta, i és necessari determinar la seva relació amb ella. El Codi penal regula la prevaricació d'autoritats i funcionaris en l'article 404, i se'n preveu el càstig quan, tot i saber la seva injustícia, dicten una resolució arbitrària en un assumpte administratiu. La prevaricació judicial es disciplina en l'article 446, en què es diferencien diferents supòsits que tenen en comú consistir a dictar una sentència o resolució injusta.

La conducta de l'article 219 no es pot subsumir en el primer d'aquests preceptes, no per raó del subjecte actiu, sinó perquè no es produeix en el si d'un assumpte administratiu. Sí que és possible subsumir-la, per contra, en l'article 446, sempre, això sí, que el matrimoni l'hagi celebrat un jutge i s'accepta que aquesta celebració implica dictar una resolució. En aquests supòsits la norma especial que conté l'article 219 impedeix aplicar l'article 446, sense que calgui admetre un possible concurs d'infraccions, només imaginable si es fa una lectura formal i superficial dels béns respectivament protegits i, si escau, lesionats: les relacions familiars en un cas i el funcionament correcte de l'Administració de justícia en l'altre.

Relacions amb els delictes de prevaricació

No hi ha prevaricació de funcionaris perquè no es tracta d'un assumpte administratiu.

Sí que hi pot haver prevaricació judicial si l'autoritzant és un jutge; en aquest cas, no obstant això, per raó d'especialitat, s'hi aplica l'article 219.

2. De la suposició de part i de l'alteració de la paternitat, estat o condició del menor

Aquest conjunt delictiu, considerat tradicionalment lesiu de l'estat civil, no és principalment un conjunt d'infraccions de naturalesa falsària sinó, sobretot, veritables atemptats a drets que neixen de les relacions familiars i dels quals són titulars els menors.

Naturalesa dels delictes

Aquestes infraccions no són falsedats, sinó atacs contra els drets que neixen de les relacions familiars.

2.1. El delicte de suposició de part (article 220 CP)

2.1.1. Conducta

El delicte de suposició de part consisteix a simular que s'ha donat a llum una criatura, la qual cosa es pot fer inventant el fet mateix del part i l'existència d'aquell (per exemple, per a obtenir determinats beneficis fiscals, com l'ajuda per naixement d'un fill), sense que, per tant, es pretengui modificar la filiació de cap menor, o bé es pot perseguir aquesta, amb independència que efectivament s'aconsegueixi aquest resultat.

En el primer cas la conducta és, des de la perspectiva d'aquesta figura penal, atípica, i es pot produir un delicte de falsedat, d'estafa, defraudació tributària, etc. En el segon cas, per contra, sí que hi ha un menor els drets del qual, nascuts de la filiació, són posats en perill o lesionats.

Per a la consumació del delicte no es necessita la incidència efectiva d'aquests drets i n'hi ha prou amb la realització d'actes idonis per a produir la seva lesió. Així, per exemple, en la Sentència núm. 24/2002, de 16 d'octubre, de l'Audiència Provincial de la Corunya, secció primera, es condemna per delicte de suposició de part en un supòsit en què es va pretendre, sense èxit, la inscripció en el Registre Civil de la maternitat de l'acusada. Els fets declarats provats per aquesta sentència són els següents:

"La filla de l'acusada, Melisa, anomenada *Ángela* i nascuda el quinze de març de 1981, que va atribuir el seu embaràs a una violació que fins força temps després va imputar a una persona no coneguda, el nou d'abril de 1997 va donar a llum un nen a l'Hospital General de Galícia de Santiago de Compostel·la i se li va estendre el corresponent part facultatiu per a la inscripció del naixement en el Registre Civil. Totes dues, juntament amb una persona no jutjada, estaven d'acord que el nounat constés com a fill matrimonial de la seva àvia. *Ángela* va cobrir el qüestionari per a la declaració del naixement en el Registre Civil i el part facultatiu, en el qual se certifica la seva realitat i circumstàncies de lloc i temps, sexe del nascut i identitat de la mare. En fer-ho, va fer figurar en el primer com a progenitors del nen els seus pares, l'acusada i el seu marit, i en el segon, que copiava la resta de dades, fins i tot el nom de la metgessa, que li va ser facilitat a l'hospital, l'acusada com la persona que l'havia parit. El qüestionari va ser signat per l'acusada Melisa i en el part *Ángela* va simular la signatura de la metgessa que apareixia com a emissora. El catorze d'abril de 1997 aquesta acusada va portar l'imprès que conté tots dos documents al Registre Civil de Ribeira, on es va arribar a incloure el nen en el llibre de família propi

Nota

- 1) **Contingut do'injust:** s'han de posar en perill o lesionar els drets nascuts de la filiació.
- 2) **Simulació ttal d'un infantament:** atès el bé protegit i la naturalesa del delicte, no es fa aquest tipus penal quan se simula l'existència mateixa del naixement.

Lectura complementària

Vegeu SAP la Corunya 24/2002, de 16 d'octubre (Secció 1a.).

d'ella i el seu marit, si bé, en comprovar-se la superxeria, no es va arribar a estendre en el llibre corresponent de la Secció Primera del Registre la inscripció de naixement en la forma pretesa i es va anul·lar la seva constància en el dit llibre de família. El vint-i-u de maig de 2001 es va acordar la inhibició respecte als fets imputats a Àngela, ja que era menor de divuit anys quan van passar els fets, i la remissió del corresponent testimoniatge al Ministeri Fiscal".

Com s'afirma en aquesta mateixa Sentència, n'hi ha prou amb la simulació d'haver donat a llum un nen, sense que, a més, per a la comissió del delicte, faci falta fingir el part com a fet fisiològic caracteritzat per determinats elements externs, tesi històricament sostinguda pels nostres tribunals.

Més dubtós resulta entendre comès el delicte quan se simula un embaràs i el posterior infantament però no es presenta un nen com a fruit d'aquest, tot i que efectivament s'hagi sostret un menor.

Un cas com aquest va ser tractat per l'Audiència Provincial d'Orense, Secció Primera, en la Sentència núm. 7/2004, de 9 de juny: l'acusada, una dona de 35 anys d'edat, va acudir a un bar i mentre l'encarregat de l'establiment atenia els clients i la seva esposa era a la cuina, Montserrat, l'acusada, que havia vist en un reservat proper al mostrador el nen de tres mesos Pedro Francisco, fill d'aquells, el va agafar i amb ànim de traslladar-lo al seu propi domicili i privar-lo de la seva llibertat en sostreure'l de la cura i companyia dels seus pares, va fugir en un turisme Ford Focus propietat del seu company Serafin, que va conduir malgrat que no tenia el corresponent permís administratiu. Advertit el pare del menor de la seva desaparició, va denunciar immediatament els fets a la Guàrdia Civil i es va muntar el pertinent servei, que va donar com a resultat que al cap de vint-i-dues hores i quaranta-cinc minuts del mateix dia fos localitzada, amb la criatura, en un altre bar. Els fets es van considerar constitutius d'un delicte de detenció il·legal i es va considerar que no es podia entendre comès el delicte de suposició de part: encara que l'acusada va dir durant diversos mesos que estava embarassada, i va arribar a explicar al seu xicot que ja havia donat a llum, mai no va presentar el nen com a seu, ja que aquell va considerar sempre que eren fabulacions. En la Sentència es va provar, no obstant això, que l'acusada tenia la intenció de quedar-se el nen, indubtablement com a propi, per la qual cosa la seva filiació i els drets consegüents sí que s'haguessin vist alterats, si bé sense possibilitat d'apreciar el delicte de suposició de part perquè, segons el parer del Tribunal, hi faltava la simulació de l'enllumenament.

El delicte de suposició de part es va considerar comès, per contra, en un supòsit anàleg (des de la perspectiva del menor), tractat pel Tribunal Suprem, Secció Primera de la Sala Penal, en la Sentència núm. 492/2007, de 7 de juny. Els fets declarats per l'Audiència Provincial de la Corunya (Secció Primera), van ser els següents:

"Begoña va abandonar el domicili on vivia amb els seus pares, Àngel Daniel i Francisca, i amb el seu marit, Rodolfo, per a conviure amb Enrique, amb qui poc abans havia iniciat una relació sentimental. Al cap de poc temps, Begoña va conèixer per mitjà d'Enrique Juan Enrique i la seva parella, Blanca, que estaven esperant un fill. En aquest mateix període Begoña va començar a dir als seus amics i coneguts que estava embarassada. El dia 13 d'agost de 2002 Begoña va trucar per telèfon a Blanca, amb la qual es va citar en una cafeteria. La intenció de Begoña era la d'apoderar-se del fill que havien tingut Blanca i Juan Enrique, anomenat *Bartolomé*, i matar Blanca. Després de fer això últim i apoderar-se del nen, Begoña, Francisca, Jon i Rodolfo, amb la finalitat d'integrar el nen en el cercle familiar, van cuidar amb plena dedicació de Bartolomé, malgrat que eren plenament conscients que no tenien amb ell cap parentiu, i van adoptar la condició d'avis i pares enfront de tercers, fins al punt que Rodolfo va arribar a afirmar categòricament davant la seva mare, María Antonieta, que es mostrava incrèdula davant la seva paternitat, que Bartolomé era fill seu i de Begoña. Posteriorment, entre el 13 d'agost i el 20 de setembre, dia en què va ser detinguda, Begoña va mantenir amb ella Bartolomé, primer residint a Monfero, on va continuar acudint a la casa paterna gairebé diàriament,

Lectura complementària

Vegeu la SAP Orense 7/2004, de 9 de juny (Secció 1a.).

Lectura complementària

Vegeu SAP la Corunya 492/2007, de 7 de juny (Secció 1a.).

i després es va traslladar a Miño, on va viure amb Rodolfo, aparentant en tot moment i davant tothom que la tractava que era la seva mare, la qual cosa recolzaven en tot moment els seus pares i el seu marit. Durant tot aquest temps el nen va ser privat de qualsevol tipus de contacte o possibilitat d'aquest amb la seva família biològica i amb el cercle d'amistats amb el qual Blanca tenia una vida familiar efectiva."

2.1.2. Subjectes

El subjecte actiu del delicte pot ser únicament, segons criteri jurisprudencial constant i opinió doctrinal majoritària, **la dona que simula l'infantament**: la intervenció d'altres persones s'ha de reconduir a la cooperació o a la inducció. Precisament en el cas recentment exposat, sentenciat pel Tribunal Suprem, només aquella és condemnada com a autora, i es consideren cooperadors necessaris els altres intervinents.

En el cas al qual m'he referit abans, sentenciat per l'Audiència Provincial de la Corunya el 16 d'octubre de 2002, l'àvia del nen nascut és castigada com a autora, ja que és ella la que s'atribueix la maternitat.

El subjecte passiu del delicte és el menor, en la mesura que s'altera, o es pretén alterar, la seva filiació, i els drets que se'n deriven. El delicte engloba, naturalment, una conducta falsària, ja que es produeix una simulació, si bé no hi és inherent la comissió d'una falsedat típica.

2.1.3. Relacions amb els delictes de falsedats i amb altres figures contingudes en la mateixa secció

La doctrina s'ha inclinat, majoritàriament, per acceptar l'existència d'un concurs entre el delicte de suposició de part i el de falsedats, posició contestada per alguns autors (Boix Reig i Jareño Leal), segons el parer dels quals la falsedat documental que es produeixi s'ha de considerar un acte posterior necessari, i cal acudir a les regles que disciplinen el concurs aparent de lleis penals. La posició d'aquests autors es basa en la necessitat, perquè es consumi el delicte de suposició de part, que aquest es plasmi documentalment, per la qual cosa la falsedat seria inherent a aquella.

Com ja he dit abans, si bé és cert que el delicte implica la realització d'una conducta falsària, no ho és que aquesta tingui caràcter típic, per la qual cosa la falsedat documental posterior no és **necessària**. A més, s'ha de tenir present que els béns jurídics respectivament protegits pel delicte de suposició de part i les falsedats tenen naturalesa diferent, per la qual cosa l'aplicació de qualsevol de les dues figures delictives a exclusió de l'altra es revelaria incapaç de contemplar tot el desvalor de la conducta.

D'altra banda, cal destacar el manifest vincle del delicte de suposició de part amb la infracció que conté l'article 221, a la qual després ens referirem, i que és d'aplicació preferent.

Subjecte actiu

La dona que simula l'infantament. El comportament d'altres persones només es pot perseguir com a participació en aquest delicte.

Subjecte passiu

El menor la filiació del qual s'altera o es pretén alterar.

Concurs de delictes amb el de falsedat?

Hi ha diferents opinions sobre aquest tema.

2.2. Ocultació o lliurament a tercers d'un fill

Aquesta infracció consisteix a ocultar o a lliurar, conductes alternatives a l'efecte de considerar fet el tipus penal. En el segon cas, el perill per als drets del menor és evident, ja que és lliurat a tercers precisament per a alterar la seva filiació. El tercer que rep el menor pot incórrer en responsabilitat penal només com a partícip en la comissió de qui o dels qui lliurin el seu fill, i aquella també pot néixer de l'autoria, si escau, d'un delictes de suposició de part.

Un exemple del primer cas, més extraordinari si no és un pas previ al lliurament posterior, ens l'ofereix la Sentència núm. 101/1998, de 30 de setembre, de l'Audiència Provincial de la Corunya (Secció Primera), que va estimar provat el relat de fets següents:

"M. del Carmen R. N., major d'edat, va quedar embarassada del seu company sentimental Ángel Andrés F. R. Aquest li va fer saber que no es feia càrrec del menor i la va maltractar físicament perquè la considerava responsable de l'embaràs. Atès que el dit Ángel Andrés ja li havia infligit maltractaments abans, i fins i tot havia hagut d'acudir a un centre hospitalari, i que la persona en el domicili de la qual habitava al costat d'una altra filla de poca edat li va comunicar que, si tenia un nen hauria d'abandonar l'habitatge, María del Carmen va decidir procurar el menor, almenys temporalment, millors expectatives de subsistència que les que ella li podia oferir. Per a això, a través de terceres persones, va contactar amb una família que es faria càrrec del menor i, després de l'infantament, que va tenir lloc el dia 12 de juny de 1996, atès que el pare es va presentar a la clínica, María del Carmen, amb la seva capacitat d'entendre i de voler totalment anul·lada després de l'anestèsia que se li va subministrar i pel temor que aquest li causava, li va dir que el nen havia nascut mort. Aquell s'ho va creure i es va absentar del lloc. Sis dies després María del Carmen va acudir al Registre Civil en unió d'altres persones contra les quals no s'ha dirigit l'acusació, on va emplenar l'imprès facilitat a aquest efecte i va fer constar que el pare era desconegut. Després es va substituir la dada en qüestió, per indicació del funcionari, pel nom de Juan."

Els subjectes actius d'aquest delictes només poden ser els pares. El fill ocultat o lliurat es configura com a subjecte passiu de la infracció.

En ocasió del comentari d'aquest delictes, opinava Prats Canut que, si bé els drets subjectius que neixen de la condició de fill no se circumscriuen als estrictament economicopatrimonials, ja que també hi ha uns altres de contingut moral o personal, també mereixedors de tutela, només aquells són penalment protegits, de manera que únicament les conductes que efectivament alterin o modifiquin la filiació del menor i empitjorin la seva situació o el seu estatus econòmic o personal són penalment sancionables. O, dit d'una altra manera, les conductes que milloren aquest estatus, perquè el menor es trobava abans en una situació paupèrrima, no mereixen cap resposta penal. Segons el nostre parer, per contra, també en aquest cas es produeix el delictes de suposició de part, ja que igualment es lesionen els esmentats drets derivats de la filiació, tot i que el menor hagi vist millorada la seva qualitat de vida.

2.3. Substitució d'un nen per un altre

En aquest cas es posa un menor en el lloc d'un altre, i, per tant, en principi, hi ha dos menors afectats: el que substitueix i el substituït. Diem *en principi* perquè hi ha la possibilitat que un d'ells hagi mort. Com ha assenyalat Cugat

Nota

- 1) Subjecte actiu: els pares.
- 2) Subjecte passiu: el fill ocultat o lliurat

Contingut d'injust

S'hi han de tenir en compte tots els drets subjectius que neixen de la condició de fill.

Mauri, en la substitució d'un nen per un altre poden concórrer diverses modalitats: que actuïn els progenitors de tots dos nens de mutu acord; que actuïn els progenitors d'un fill sense acord amb els de l'altre o que actuï un intermediari.

D'acord amb la seva opinió abans esmentada, distingia Prats Canut els supòsits en què la substitució persegueix beneficiar el menor o els menors afectats d'aquells altres en què no sigui aquest ànim el que guiï el comportament típic. Segons el seu parer, només aquests últims han de ser punibles, i són suficients els mecanismes reparadors i restitutoris del dret civil. Ara bé, i atès que en la substitució un nen ocupa el lloc d'un altre, la intenció de beneficiar un d'ells també implica situar en pitjor condició l'altre, per la qual cosa sempre hi haurà, continua aquell autor, un menor perjudicat (excepte els supòsits en què aquest hagi mort) i, per tant, un delictes de substitució d'un nen per un altre. D'acord amb el que hem dit abans, és irrellevant que la situació dels menors, o d'un d'ells, es pugui considerar millor després de la substitució i el delictes s'ha d'entendre comès en tot cas.

La pena prevista per a aquests supòsits és sensiblement superior a l'establerta per als casos de suposició de part i ocultament o lliurament a tercers d'un fill. En efecte, mentre que en aquests dos últims casos la pena era la de presó de sis mesos a dos anys, en la substitució la pena mínima és el doble, un any de presó, i la pena màxima, més del doble, cinc anys. L'augment de la pena respon, sens dubte, a la necessària afecció dels drets de dos menors.

Pena

L'entitat de la pena evidència que la substitució d'un fill per un altre és més greu que la suposició de part o l'ocultació o el lliurament d'un fill.

2.4. Agreujament per raó d'ascendència

L'apartat quart de l'article 220 estableix que si els autors de qualsevol dels comportaments descrits en els tres apartats precedents són ascendents, per naturalesa o adopció, dels menors afectats, poden ser castigats, a més, amb la pena d'inhabilitació especial per al dret de pàtria potestat que tinguin sobre el fill o el descendent suposat, ocultat, lliurat o substituït, i, si escau, sobre la resta de fills o descendents, per un temps de quatre a deu anys.

2.5. Substitucions d'un nen per un altre per una imprudència greu

El cinquè i últim apartat de l'article 220 preveu la punició de la substitució d'un nen per un altre comesa en centres sanitaris o sociosanitaris, per una imprudència greu, per part dels responsables de la seva identificació i custòdia.

D'un supòsit d'aquests comportaments es va ocupar l'Audiència Provincial de Guipúscoa (Secció Tercera) en la Interlocutòria núm. 13/2007, de 5 de febrer. L'anàlisi de les diligències practicades va permetre constatar que es va produir un error a l'Hospital de Mendaró, després de la pràctica de l'extracció de sang al bebè Carlos Francisco, que va ser lliurat als denunciants en comptes del fill d'aquests, Alexander, que tenia canviada la polsera identificativa. Malgrat la constatació de l'error, no es van poder depurar responsabilitats penals, ja que va faltar determinar els que van ser els subjectes concrets que van actuar per imprudència, i, precisament per això, no se'n va poder guardar l'entitat ni qualificar, com exigeix el tipus penal, com a *greu*.

Lectura complementària

Vegeu Interlocutòria SAP Guipúscoa 13/2007, de 5 de febrer (Secció 3a.).

2.6. Adopcions il·legals

2.6.1. Consideracions politicocriminals

Com assenyalava Prats Canut, és coneguda l'existència de tràfic al marge de la legalitat de **menors presos en adopció**, la qual cosa posa de manifest que davant demandes legítimes d'adopció, les vies legals es revelen insuficients, bé sigui per excessiva lentitud, bé sigui per excés de zel garantista.

En tot cas, la intervenció penal no es produeix com a reacció davant l'elusió dels procediments legals de la guarda, acolliment o adopció, ja que aquella només es produeix quan intervé una compensació econòmica: absent aquest ànim, el lliurament a una altra persona d'un fill, d'un descendent o, en general, de qualsevol altre menor, amb elusió dels dits procediments legals, és atípica.

Aquesta dada revela la falta d'un veritable contingut d'injust i es preveu una reacció penal enfront d'un comportament que repugna en la mesura que es comercia o es trafica amb menors per a adoptar-los.

Sobre aquest tema, penseu que el menor en tots aquests supòsits no solament no necessàriament es veu perjudicat, sinó que d'ordinari veu millorada la seva situació. D'una banda, s'ha de tenir present que el mateix precepte exigeix que la finalitat del lliurament sigui la d'establir una relació anàloga a la de filiació, la qual cosa implica la concurrència de la voluntat d'assumir els deures corresponents per part dels que reben el menor; d'altra banda, el lliurament no ha de venir precedit necessàriament d'una substracció del menor: l'única cosa exigible és que els que lliuren i els que reben han d'actuar al marge de la legalitat, per la qual cosa és perfectament possible que l'adopció materialment sigui procedent.

En fi, no és la tutela dels drets del menor el que motiva la intervenció penal, sinó, fonamentalment, el vil ànim que guia el comportament dels autors, ja que només aquest autoritza la reacció penal.

2.6.2. Conducta

La conducta típica consisteix a "lliurar a una altra persona un fill, descendent o qualsevol altre menor, encara que no hi concorri una relació de filiació o parentiu, eludint els procediments legals de la guarda, acolliment o adopció", i cal que hi intervingui una compensació econòmica.

Protecció d'un bé jurídic?

L'exigència que hi intervingui una compensació econòmica evidencia que no es tutelen els drets del menor, igualment lesionats si no hi intervé aquella.

En la doctrina s'ha entès que aquesta compensació s'ha d'haver satisfet: si falta la satisfacció només es pot considerar imperfectament executada la conducta, si bé també és possible que la conseqüència sigui l'atipicitat. El tenor del tipus no exigeix, tanmateix, la satisfacció efectiva de la compensació econòmica, i n'hi ha prou amb el fet que obtenir-la sigui el motiu que anima qui lliura el menor.

El comportament típic coincideix en alguna de les seves modalitats amb la conducta de l'article 220.2, concretament amb el lliurament a tercers d'un fill, tipus penal en aquest cas inaplicable. En qualsevol altre cas, el delicte comès serà el previst en l'article 221, l'àmbit típic del qual és molt més ampli: no cal que el lliurat sigui un fill i, ni tan sols, un parent; n'hi ha prou que sigui un menor.

A més de provocar la inaplicabilitat d'aquest article 220.2 quan en el lliurament intervé una compensació econòmica, el delicte de l'article 221 també redueix l'espai d'aplicació del delicte de suposició de part: la simulació d'infantament no es pot castigar a través d'aquesta via si té lloc per a establir una relació anàloga a la de filiació eludint els corresponents procediments legals. Si no hi intervé aquella compensació econòmica, el delicte de suposició de part sí que s'hi pot aplicar.

Els subjectes actius del delicte són els que lliuren el menor, però també, d'acord amb el que preveu l'article 221.2, els que el reben i l'intermediari.

El mateix article 221.2 disposa que el càstig d'aquests últims es produeix encara que el lliurament del menor s'hagi efectuat en un país estranger, i oblida de referir-se al subjecte que fa el lliurament.

2.6.3. **Agreujament per utilització de guarderies, col·legis o altres locals o establiments on es recullen nens**

El tercer i últim número de l'article 221 preveu la imposició addicional de la pena d'inhabilitació especial per a l'exercici de les activitats de guarderia, col·legi o acolliment de nens si els fets es cometien utilitzant els centres corresponents. A més, es preveu el possible acord de la clausura temporal, el termini de la qual no pot excedir els cinc anys, o definitiva dels establiments.

Aquesta última mesura, considerada una **conseqüència accessòria de l'article 129** fins a la reforma del Codi penal efectuada per la Llei orgànica 5/2010, de 22 de juny, té ara una naturalesa difícilment definible. En efecte, en virtut d'aquesta Llei i, més exactament, del seu article 31 bis, les persones jurídiques també poden ser autores de delictes. Reconeguda la capacitat criminal de les persones jurídiques (únicament, això sí, en els supòsits previstos en el Codi), i aprovada una llista de penes que hi són aplicables (article 33, apartat 7, introduït igualment per la reforma), s'ha considerat innecessària la presència de les antigues conseqüències accessòries d'aquest article 129, també apli-

Consumació

Hi ha diverses opinions sobre si cal que s'hagi satisfet la compensació econòmica.

Subjecte actiu

Els que lliuren el menor, els que el reben i l'intermediari.

Naturalesa de la mesura de clausura de l'establiment

Continua essent una conseqüència accessòria? Els dubtes sobre aquest tema segurament provocaran la seva inaplicació.

cables a persones jurídiques, que havien estat arbitrades per tal d'aconseguir-les penalment, **d'alguna manera**. Un cop aconseguit aquest propòsit mitjançant l'article 31 bis, i considerades innecessàries altres conseqüències penals contra les persones jurídiques, l'article 129 s'aplica, a partir d'ara, a subjectes col·lectius sense personalitat jurídica, és a dir, i segons el que estableix l'article esmentat, a "empreses, organitzacions, grups o qualsevol altra classe d'entitats o agrupacions de persones que, pel fet de no tenir personalitat jurídica, no estan compreses en l'article 31 bis del Codi penal".

Continua essent la mesura de clausura una **conseqüència accessòria**? Si fos així, únicament seria aplicable en els termes esmentats i, per tant, absent la personalitat jurídica del centre. Si aquest la té, no es podria aplicar ni com a "conseqüència accessòria" ni com a pena, ja que la Llei orgànica 5/2010 ha oblidat, com ha fet en altres supòsits, introduir-hi una previsió específica admetent la responsabilitat penal de les persones jurídiques.

2.7. Responsabilitat d'educadors, facultatius o funcionaris

Encara que els delictes previstos en els dos articles que precedeixen aquest article 222 tenen, en la seva major part, la consideració d'especials, els educadors, facultatius, autoritats o funcionaris públics, als quals està vedada l'autoria, poden ser inductors o cooperadors d'aquells i, quan no siguin especials, també autors. Tant en un cas com en l'altre veuen agreujada la seva responsabilitat si el comportament típic el duen a terme en l'exercici de la seva professió o càrrec; en aquest cas, a la pena prevista se suma la d'inhabilitació especial per a una ocupació o càrrec públic, professió o ofici, de dos a sis anys.

El mateix article 222 defineix el terme *facultatiu* en el segon apartat, que comprèn els metges, llevadores, persona d'infermeria i, en general, qualsevol persona que dugui a terme una activitat sanitària o sociosanitària. Els conceptes **autoritat** i **funcionari públic** igualment es defineixen en el Codi penal, si bé ara en l'article 24.

3. Els delictes contra els drets i deures familiars

3.1. El trencament dels deures de custòdia

L'article 223 CP castiga la conducta dels que, tenint al seu càrrec la custòdia d'un menor o incapac, no el presentin als seus pares o guardadors quan siguin requerits per aquests.

La determinació del bé jurídic que protegeix aquest tipus sancionador exigeix desentranyar si la protecció es predica exclusivament respecte del menor o incapac, o bé si també s'estén als qui ho reclamen, pares o guardadors. En aquest cas, s'ha d'entendre que el precepte també preveu com a objecte de protecció els drets derivats de les relacions paternofilials i del dret de guarda. La interpretació correcta del precepte requereix atendre fonamentalment el dret del menor a gaudir d'una protecció adequada per al desenvolupament de la seva personalitat, ja sigui aquest l'àmbit familiar o el que determini el jutge.

El tipus es configura com un delicte especial en la mesura que subjecte actiu únicament ho pot ser qui estigui encarregat de la custòdia del menor o incapac. Amb això s'exclouen del cercle de subjectes actius tant els subjectes que no tinguin atribuïda la custòdia com els pares o guardadors, ja que són aquests els que reclamen la presentació del menor. La casuística vinculada inclou supòsits de custòdia ocasional del menor o incapac, entre les quals, per exemple, el cuidador o cangur del menor, les estades en centres escolars o esportius, l'estada a casa d'avis, parents o amics, els viatges o les activitats extraescolars, etc.

En el supòsit que un dels progenitors sigui qui té amb ell el menor i no el presenta a l'altre progenitor quan ho ha de fer, ens hauríem de plantejar la concurrència de l'article 224 o del 225 bis CP o la falta del 618.2 en detriment de l'article 223 CP.

L'àmbit dels subjectes passius se circumscriu als menors d'edat o els incapacs, encara que una consideració dual del bé jurídic, que inclogui els drets dels pares o guardadors, hauria de conduir a incloure també aquests com a subjectes passius del delicte.

Menor d'edat i incapac

- **Menor d'edat** és el subjecte menor de divuit anys, excloent d'aquest àmbit el menor emancipat –ja sigui per concessió paterna o judicial, de fet per vida independent, per matrimoni a partir dels 14 anys, o per concessió del jutge del benefici de la majoria d'edat al subjecte a tutela que ho sol·liciti (art. 323 CC).

- Per **incapaç** s'ha d'entendre el subjecte que reuneix les característiques de l'article 25 CP, sense que sigui un requisit la declaració d'incapacitat dictada en l'ordre civil.

La conducta típica consisteix en la no-presentació del menor o incapaç davant els seus pares una vegada requerit per ells.

El tipus es configura com a delictes d'omissió pura, per la qual cosa, per a apreciar-ne la concurrència, no cal la producció d'un resultat ulterior. No obstant això, la interpretació del precepte atenent el bé jurídic protegit no hauria de portar a entendre que el tipus es fa pel mer incompliment del requeriment, sinó que cal exigir un cert perill, tot i que merament en abstracte, per al menor o incapaç, perill que derivaria del fet d'allunyar aquests subjectes de l'esfera de protecció que li poden dispensar els pares o guardadors.

El precepte reconeix la possibilitat de concurrència de circumstàncies justificatives per a la no-presentació del menor o incapaç davant la reclamació dels seus pares o guardadors que comporten l'atipicitat de la conducta. El jutge disposa d'aquesta manera d'una àmplia facultat per a valorar si les circumstàncies que han propiciat la negativa del subjecte actiu a presentar el menor o incapaç permeten justificar aquesta conducta. Entre aquestes circumstàncies es poden preveure els supòsits de maltractaments infringits al menor, el fet que el pare o guardador hagi avançat unilateralment i de manera imprevista la petició de presentació respecte del que es va pactar inicialment amb el custodi, etc.

Quant a la penalitat prevista per a aquest tipus, el precepte estableix una pena de presó de sis mesos a dos anys.

3.2. La inducció a l'abandó del domicili familiar

L'article 224 castiga les conductes d'inducció mitjançant les quals el subjecte actiu insta, en el primer paràgraf, el menor o l'incapaç a abandonar el domicili familiar o el lloc on resideix amb anuència dels seus pares, tutors o guardadors, o bé indueix, en el segon paràgraf, el menor a infringir el règim de custòdia establert.

El precepte protegeix la seguretat del menor, partint de la base que el propi domicili familiar o el lloc on el menor o incapaç resideix amb el coneixement i consentiment dels seus pares constitueix el marc on se li pot dispensar més protecció i una influència natural positiva per al seu desenvolupament personal. Així mateix, la protecció del règim de custòdia establert per via judicial o administrativa –i que es recull en el segon paràgraf– s'hauria d'interpretar en el sentit de la seguretat material que es deriva d'aquesta custòdia per al menor.

El comú denominador de tots dos paràgrafs és la tipificació de conductes d'inducció que altrament no podrien ser sancionades, perquè es refereixen a conductes que no són en si mateixes típiques –atès que la llei penal no san-

ciona el menor o incapaç que abandona el domicili–; per tant, com que es tracta de formes de participació, en virtut del principi d'accessorietat limitada quedarien impunes. Totes dues conductes tenen prevista una pena de presó de sis mesos a dos anys.

1) Inducció a abandonar el domicili familiar

El tipus descrit en el paràgraf primer es configura com a **delicte comú**. Per tant, qualsevol que intenti apartar el menor o incapaç del domicili familiar en els termes exigits pel tipus podria ser autor d'aquest.

La conducta típica consisteix a fer néixer en el menor o en l'incapaç la voluntat d'abandonar el domicili familiar o el lloc de residència.

Doctrina i jurisprudència han convingut a exigir per a l'apreciació de la inducció que aquesta sigui directa, determinant, eficaç i dolosa. Directa perquè ha d'estar dirigida a una persona o persones concretes i a una determinada conducta. Determinant perquè ha de fer sorgir en el menor o incapaç la decisió d'abandonar el domicili. No es pot tractar, doncs, d'un mer suggeriment, sinó que l'acció del menor deriva de les directrius de l'autor. En relació amb l'eficàcia de la inducció, cal plantejar com ha de ser el grau d'execució de la conducta d'abandó per part del menor per a poder valorar que la inducció ha estat eficaç. Hi ha un cert consens doctrinal a considerar que no és necessari que es produeixi l'abandó efectiu del domicili i que l'autor aconseguixi el seu propòsit, sempre que el menor o incapaç hagi fet certs comportaments tendents a abandonar el domicili. La frustració de l'abandó per causes alienes a la voluntat de tots dos subjectes només s'hauria de tenir en compte a l'efecte de determinar la pena. Quan, per contra, el menor desoeix la proposta de l'inductor o renuncia a seguir-la, i no s'inicien actuacions tendents a l'abandó, llavors no es podria apreciar la concurrència del tipus.

La minoria d'edat del subjecte passiu també s'ha d'analitzar en el context de valorar l'autonomia personal i la capacitat de decisió d'un menor que es troba proper a aconseguir la majoria d'edat. En la mesura que el precepte pretén la protecció de la seguretat del menor i no el mer trencament formal de la custòdia paterna, l'edat de menor i el seu grau de maduresa són elements que s'han de valorar a l'efecte de considerar la concurrència d'una inducció (SAP Badajoz, 156/2005, de 19 juliol).

Quan l'abandó del domicili per part del menor no derivi d'una determinació prèvia per part de l'inductor, sinó que sigui precisament el mateix progenitor qui dugui a terme la conducta, hi és aplicable l'article 225 bis i no el 224

CP. D'altra banda, aquest delicte també pot entrar en concurs (encara que no s'estableixi una clàusula concursal com la de l'article 223) amb altres delictes, entre els quals, per exemple, els delictes contra la indemnitat sexual.

2) Inducció a la infracció del règim de custòdia

Entrant ja en l'anàlisi del segon paràgraf de l'article 224, introduït per la LO 9/2002, de 10 de desembre, sobre sostracció de menors, el tipus sanciona els supòsits en què és el mateix progenitor qui indueix el menor a infringir el règim de custòdia establert judicialment o administrativament.

El subjecte actiu del delicte ho és únicament el mateix progenitor, ja sigui el que exerceix el dret de guarda o el que té el dret de visita. Precisament, el precepte té per objectiu cobrir la llacuna punitiva que generava, abans de l'entrada en vigor de la reforma de 2002, l'exclusió dels pares com a subjectes actius del tipus previst en el paràgraf primer. D'altra banda, i a diferència del primer paràgraf de l'article 224 CP, es contempla únicament el menor com a subjecte passiu del delicte, ja que el precepte exclou l'incapaç.

Quant a la situació típica, aquesta no es correspon amb l'abandó del domicili sinó amb la infracció del règim de custòdia establert per l'autoritat judicial o administrativa.

3.3. Actes posteriors amb eficàcia atenuant

L'atenuant que preveu l'article 225 CP derivada de la reforma efectuada per la LO 9/2002 i per la LO 15/2003, afecta els dos articles anteriors i respon alhora a l'absència de perills o danys al menor o incapaç i a l'actuació postdelictiva de l'autor en benefici de la víctima.

L'atenuació comporta l'aplicació d'una pena de presó d'entre tres mesos i un any o, alternativament, una pena de multa de sis a vint-i-quatre mesos.

Els supòsits que donen lloc a l'atenuació penal són:

- la restitució directa del menor d'edat o l'incapaç al seu domicili o lloc de residència.
- o bé, la restitució indirecta mitjançant el dipòsit d'aquell en un lloc conegut i segur.

Les dues exigències que el precepte introdueix són:

- la comunicació als pares, tutors o guardadors del lloc on és el menor o incapaç,

- o bé, alternativament, que l'absència no hagi estat superior a les 24 hores.

Per tant, l'atenuació de la pena és aplicable quan el subjecte actiu retorni el menor de manera directa o indirecta en el termini de vint-i-quatre hores, o bé dilati una mica més la restitució, sempre que, en aquest últim cas, hagi informat del parador del menor.

El termini temporal que requereix el precepte ha de ser computat des del moment del requeriment –en el supòsit de l'art. 223–, o bé des de l'abandó efectiu –en l'art. 224.

En segon lloc, l'aplicació de la pena atenuada que preveu l'article 225 CP en els supòsits de comissió de les conductes que descriuen els articles 223 i 224 CP, requereix també la no-concurrència de perills per al menor o incapaç. En sentit invers, i tal com disposa el text legal, el precepte no és aplicable quan el responsable dels delictes hagi sotmès el menor o incapaç a vexacions, sevícies o actes delictius, o hagi posat en perill la seva vida, salut, integritat física o llibertat sexual.

3.4. La sostracció de menors

L'actual redacció de l'article 225 bis procedeix de la LO 9/2002, de 10 de desembre, de modificació de la LO 10/1995 del Codi penal i del Codi civil sobre sostracció de menors.

L'article 225 bis comporta la reintroducció del delictes de sostracció de menors en el Codi penal després de verificar-se que la seva absència generava llacunes de punibilitat davant la dificultat de subsumir aquestes conductes en el delictes de detencions il·legals –que requereix conductes de "tancament o detenció d'un altre" que no sempre concorren en els casos de sostracció de menors–, o bé en els delictes de trencament dels deures de custòdia i inducció a l'abandó del domicili –destinats als qui actuaven precisament sense el consentiment de pares i guardadors. La tipificació de la conducta era necessària davant les cada vegada més freqüents conductes dels pares que, en situacions de crisi de parella que acaben amb la ruptura del vincle afectiu, actuen al marge de les resolucions judicials i posen en perill tant el dret dels pares a tenir als seus fills amb ells com el dret dels fills a relacionar-se amb els seus pares.

El bé jurídic protegit en aquest delictes recau en la seguretat del menor, entesa no solament en el sentit de falta de perills, sinó fonamentalment en el sentit de lliure desenvolupament de la seva personalitat, la qual cosa inclou el dret a poder relacionar-se regularment amb tots dos progenitors.

La pena prevista en aquests supòsits és la de presó de dos a quatre anys i inhabilitació especial per a l'exercici del dret de pàtria potestat per un temps de quatre a deu anys, sense perjudici de la concurrència dels tipus qualificats i atenuats als quals més endavant ens referirem.

3.4.1. Estructura típica

El subjecte actiu del delictes és el progenitor, pare o mare, biològic o adoptiu. Tot i que la redacció del precepte en singular porta a considerar que un d'ells és el responsable, es poden plantejar supòsits de coautoria en què intervinguin pare i mare, quan la custòdia del menor hagi estat atribuïda a un tercer. A més, l'apartat cinquè de l'article 225 bis CP estén les mateixes penes a altres familiars del menor i del progenitor, entre els quals s'inclouen els ascendents del menor i els parents del progenitor fins al segon grau de consanguinitat o afinitat, incloent-hi doncs els avis del menor, i, entre altres, els fills, néts, avis, germans, sogres i cunyats del progenitor. Aquesta previsió possibilita castigar la sostracció quan siguin aquests subjectes els qui facin la conducta típica, ja que, atenent els principis que regeixen la participació, les conductes només podrien ser sancionades en els supòsits en què la sostracció la faci el progenitor i ells hi col·laborin.

Es contemplan com a subjecte passiu del delictes els fills menors de 18 anys, no emancipats. Cal remarcar que, a diferència d'altres preceptes del mateix capítol, en aquest cas s'exclou l'incapaç, tot i que hauria pogut tenir sentit incloure els incapaços majors d'edat sotmesos a pàtria potestat prorrogada (art. 171 CC).

La conducta típica de l'article 225 bis consisteix a *sostreure* un fill menor d'edat sense que hi concorri una causa justificada.

El mateix precepte conté una interpretació legal del terme *sostracció*. En l'apartat segon d'aquest s'estableixen les dues modalitats de comissió del delictes.

1) La **primera modalitat delictiva** consisteix en el trasllat d'un menor des del seu lloc de residència sense consentiment del progenitor amb qui conviui habitualment o sense el consentiment de les persones o institucions a les quals estigui confiada la seva guarda o custòdia. La conducta de trasllat exigeix portar el menor des del seu lloc de residència habitual o altres llocs en què el menor es mou habitualment (com el col·legi o el lloc on fa alguna activitat extraescolar) cap a un altre domicili. En la pretensió de substituir el lloc habitual de residència, l'autor –ja sigui aquest el progenitor no custodi o algun dels familiars inclosos en l'apartat cinquè del precepte– no té el consentiment del progenitor que en té la custòdia o de les altres persones o institucions que puguin tenir la guarda o custòdia del menor. La referència al consentiment

comporta excloure de l'abast del precepte els trasllats que el progenitor no custodiï o un altre familiar faci durant els períodes en què gaudeixen del règim de visites convingut o aprovat per resolució judicial.

2) La **segona modalitat delictiva** consisteix en la retenció del menor incomplint greument el deure establert per resolució judicial o administrativa. En aquest context, el terme *retenir* no pot ser interpretat en el sentit del tancament o la detenció propis del delictes de detencions il·legals, sinó més aviat com la no-devolució del menor al seu lloc de residència habitual. Amb tot, la redacció del precepte és poc encertada, ja que, en aquesta segona modalitat relativa a la retenció del menor, la referència a l'incompliment del règim de custòdia sembla configurar el tipus més com un delictes de desobediència que com una veritable afectació a les relacions familiars. Això exigeix una tasca d'interpretació del precepte que, atenent els principis penals, l'enquadri, efectivament, on li correspon.

Sobre aquest tema cal assenyalar que la jurisprudència ha elaborat i aplicat, des de la reintroducció del delictes l'any 2002, una interpretació restrictiva del tipus delictiu, amb la finalitat d'assignar al precepte un contingut d'injust respectuós amb el principi d'ofensivitat i de mínima intervenció del dret penal, però també amb l'objectiu de partonar aquesta conducta de les de mera desobediència o de la negativa al lliurament d'un menor que estableix l'article 223 CP.

En aquest sentit, la jurisprudència ha interpretat que l'exigència d'una resolució judicial o administrativa que atorgui la custòdia a un dels progenitors –prevista en la segona modalitat delictiva, és a dir, en la retenció– s'ha de fer també extensiva al primer apartat del precepte, en relació amb els supòsits de trasllat de menors, la qual cosa contribueix a una interpretació més restrictiva del tipus i, en concret, del concepte de *sostracció*. En segon lloc, la jurisprudència dominant admet que, atenent la gravetat de les penes, el tipus subjectiu ha de comprendre la intenció de traslladar o retenir amb voluntat de permanència en aquesta situació, és a dir, amb la finalitat d'alterar o pervertir de manera permanent el règim de custòdia legalment establert. Aquest plantejament porta a entendre que no és greu l'incompliment en els supòsits en què de les circumstàncies en què es produeix la *sostracció* del menor calgui inferir la intenció de retornar el menor en un període raonable.

Finalment, cal assenyalar que l'article 225 bis preveu, en el primer apartat, que la conducta no és punible quan hi concorri una causa de justificació. En aquest context cal incloure totes les circumstàncies que raonablement permetin fonamentar el no-reintegrament del fill menor al progenitor que en tingui la guàrdia o custòdia, ponderant els diversos elements que concorrin en la invocació d'aquesta justificació.

3.4.2. Tipus qualificat

L'apartat tercer de l'article 225 bis introdueix un tipus qualificat aplicable en els supòsits de trasllat del menor fora d'Espanya o en els casos en què s'exigeix una condició per a la restitució del menor.

Lectura complementària

Vegeu, entre altres, la SAP Madrid 169/2008, de 5 març, Interlocutòria AP Tarragona de 28 novembre 2003.

El fonament de l'agreujament de la pena, que s'aplica en la seva meitat superior, resideix, en el primer dels supòsits, en la major dificultat per a localitzar el menor i consegüentment per a aconseguir la tornada d'aquest al seu domicili habitual. Aquesta dificultat deriva, no solament de la distància geogràfica, sinó també del risc que el trasllat s'utilitzi per a obtenir l'aplicació de normes de l'estat al qual ha estat traslladat el menor i que poden ser favorables al progenitor que s'apodera del menor.

En el segon supòsit, en què s'exigeix alguna condició per a la restitució del menor, s'afecta la llibertat del progenitor custodi, i, freqüentment, es pretén la imposició de condicions sobre la dissolució del règim econòmic matrimonial o sobre el règim de visites.

3.4.3. Tipus atenuat

L'article 225 bis.4 conté una excusa absolutòria i un tipus atenuat, que responen, tots dos, a la pretensió de premiar el comportament postdelictiu positiu de l'autor, que repercuteix en la ràpida restitució del menor al seu domicili habitual.

En relació amb l'exempció de pena, el precepte la preveu per al subjecte actiu del delictes de sostracció que comuniqui el lloc d'estada a l'altre progenitor –o a qui correspongui legalment la seva cura– dins les vint-i-quatre hores següents a la sostracció amb el compromís de devolució immediata, o bé quan l'absència no hagi estat superior a aquest termini.

En altres paraules, s'exclou l'aplicació de la pena corresponent al delictes de sostracció de menors quan en el període de vint-i-quatre hores des de la sostracció, obé es restitueix al menor, o bé es comunica la seva ubicació i hi ha un compromís de tornar-lo, i es compleix efectivament aquest compromís, tot i que, en aquest cas, se supera per a la restitució del menor el termini de vint-i-quatre hores.

D'altra banda, el tipus atenuat, que té prevista una pena de sis mesos a dos anys de presó, s'aplica en els supòsits de restitució del menor en els 15 dies següents des de la sostracció sense que per a això sigui necessari haver comunicat la ubicació del subjecte passiu en el termini de 24 hores al qual al·ludíem en el paràgraf anterior. En el supòsit en què s'hagi comunicat la ubicació del menor en les 24 hores següents a la sostracció i es retorni el menor no de manera immediata però sí en el termini de 15 dies, es podria valorar l'aplicació de la falta de l'article 622 CP en lloc del tipus delictiu aquí analitzat.

Lectura complementària

Vegeu SAP Guadalajara 28/2009, de 27 de gener.

Terminis

Cal assenyalar que, d'acord amb el que preveu el mateix apartat 4 *in fine*, els terminis es computen des de la data de la denúncia de la sostracció i no des de la sostracció pròpiament.

3.5. L'abandó de família

L'article 226 CP sanciona l'incompliment dels deures de protecció i d'assistència que regeixen en l'àmbit familiar per disposició de la legislació civil, o bé per resolució judicial. La doctrina penal, no obstant això, ha procurat assignar a aquest precepte un bé jurídic que transcendeixi la mera protecció en l'àmbit penal del que són deures i drets de caràcter civil, exigint que més enllà d'aquest component formal també hi hagi afectació a la seguretat dels membres de la família.

Pel que fa a les conductes típiques, el precepte preveu dues modalitats omissives que funcionen entre si com tipus autònoms. En tant que delictes d'omissió, totes dues modalitats delictives presenten l'estructura pròpia d'aquests delictes: situació típica (de la qual sorgeix el deure d'actuar), absència de l'acció deguda (que es concreta en l'incompliment continu, persistent i total de qualsevol dels deures d'assistència que preveu la legislació civil) i capacitat de l'acció deguda (en el sentit de poder complir personalment els deures, tant per capacitat personal d'actuar com per capacitat econòmica per a atendre simultàniament el deure d'assistència i la seva pròpia subsistència).

1) Deixar de complir els deures legals d'assistència

La primera conducta que preveu l'article 226.1 CP sanciona qui deixa de complir els deures legals d'assistència inherents a la pàtria potestat, tutela, guarda o acolliment familiar. Aquests deures no es limiten a la satisfacció de necessitats purament materials, sinó que abracen també altres necessitats, com l'educació del menor.

El cercle de subjectes actius del delictes l'integren els qui tenen algun dels títols enumerats en el precepte, és a dir, la pàtria potestat, tutela, guarda o acolliment familiar. Quant als subjectes passius, el precepte es refereix als menors o incapços, persones a les quals es poden circumscriure els títols enumerats i que, per la seva pròpia naturalesa, es poden trobar en una situació més desvalguda.

Per a determinar els deures legals d'assistència que deixen de complir-se i que integren la conducta típica, és necessària la remissió a la legislació civil, la qual cosa configura la norma objecte d'estudi com a norma penal en blanc.

Deures inherents a la pàtria potestat, tutela, guarda o acolliment familiar

Entre els deures inherents a la pàtria potestat, tutela, guarda o acolliment familiar, hi destaca en primer lloc el deure d'aliments, que és un deure comú a tots els títols que el precepte estableix. El deure d'aliments (142 CC) "inclou tot el que és indispensable per a la manutenció, l'habitació, el vestit i l'assistència mèdica. Els aliments comprenen també l'educació i la instrucció de l'alimentat mentre sigui menor d'edat i fins i tot després quan no hagi acabat la seva formació per una causa que no li sigui imputable. Entre els aliments s'inclouen les despeses d'embaràs i part, quan no estan cobertes d'una altra manera". D'altra banda, i al marge de l'obligació de prestar aliments, són deures inherents a la pàtria potestat els previstos en l'article 154 CC ("1r. Vetllar pels fills, tenir-los en la seva companyia, alimentar-los, educar-los i procurar-los una formació integral. 2n. Representar-los i administrar-ne els béns"), sense perjudici dels deures que l'article 110

manté per als pares privats de la pàtria potestat ("El pare i la mare, encara que no tinguin la pàtria potestat, estan obligats a vetllar pels fills menors i a prestar-los aliments").

Entre les obligacions pròpies del tutor (269 CC) es preveu la de "vetllar pel tutelat i, en particular, procurar-li aliments, educar el menor i procurar-li una formació integral, promoure l'adquisició o la recuperació de la capacitat del tutelat i la millor inserció en la societat, i informar el jutge anualment sobre la situació del menor o incapacitat i retre-li compte anual de la seva administració". Només l'incompliment d'aquesta última obligació no portaria a apreciar la comissió de la conducta típica d'abandó, ja que no constitueix una obligació d'assistència directa.

Finalment, en relació amb l'acolliment familiar (173 CC), s'estableix que aquest "produceix la plena participació del menor en la vida de família i imposa a qui el rep les obligacions de vetllar per ell, tenir-lo en la seva companyia, alimentar-lo, educar-lo i procurar-li una formació integral".

2) Deixar de prestar l'assistència necessària per a la manutenció de familiars necessitats

La segona modalitat descrita en l'article 226.1 CP sanciona qui deixa de prestar l'assistència necessària legalment establerta per a la manutenció de descendents, ascendents o cònjuges que es trobin necessitats. Subjectes passius són, en aquesta ocasió, i a diferència del previst en la primera modalitat delictiva, els parents en línia recta (ascendent o descendent), o bé el cònjuge. El tipus exclou de l'àmbit de subjectes passius les parelles de fet i els germans –tot i que respecte d'aquests últims sí que es preveu, a efectes civils, en el 143.2 CC l'obligació d'aliments.

A diferència del que preveu la primera modalitat, en què el deure d'assistència deriva de la pròpia previsió legal en matèria civil, som ara davant supòsits en què el deure d'assistència sorgeix de la situació de necessitat en què es troben els familiars del subjecte actiu que inclou la descripció típica. El deure d'assistència és en aquesta ocasió **circumstancial**, i per això queda circumscrit a l'assistència material, és a dir, a les prestacions necessàries per la manutenció del subjecte passiu que es concreten, fonamentalment, en el deure d'aliments entre parents de l'article 142 CC.

És indispensable partir d'una interpretació restrictiva del tipus que, des de la perspectiva del principi d'intervenció mínima i de l'aplicació subsidiària del dret penal en l'àmbit de les relacions familiars, limiti el seu àmbit d'aplicació als supòsits de desistiment directe de les obligacions mínimes essencials que concorren entre els membres de la família i, en particular, dels que estan capacitats per al seu manteniment.

L'apartat segon de l'article 226 estableix que, juntament amb la pena de presó de 3 a 6 mesos o d'una multa de 6 a 12 mesos prevista per al delictes, el jutge pot imposar també motivadament la pena d'inhabilitació especial per a l'exercici de la pàtria potestat, tutela, guarda o acolliment familiar per un temps de quatre a deu anys. L'aplicació de la pena d'inhabilitació és, doncs, facultativa i el

jutge ha de motivar en una sentència la seva adopció atenent les finalitats que es persegueixen i valorant els efectes que aquesta pugui generar en el subjecte passiu del delictes.

3.6. L'impagament de pensions

El delictes d'impagament de pensions va ser introduït per la LO 3/1989, de 21 de juny, amb l'objectiu d'assegurar el pagament de les prestacions econòmiques judicialment establertes en favor dels fills o del cònjuge en els supòsits de crisi matrimonial. Tot i que la introducció d'aquest delictes respon a un veritable problema social, ja que afecta, no poques vegades, la manutenció de fills menors, la norma va ser objecte de nombroses crítiques dirigides, fonamentalment, al caràcter excessivament formalista del precepte, amb el consegüent perill de càstig de meres actituds d'indisciplina o desobediència cap a les resolucions judicials.

D'altra banda, es va posar també de manifest el perill que la tipificació de la conducta en els termes de l'article 227 CP comportés la reintroducció de la presó per deutes –expressament prohibida per l'art. 11 del Pacte internacional de drets civils i polítics de Nova York, de 19 de desembre de 1966, que disposa que

"ningú no ha de ser empresonat pel sol fet de no poder complir una obligació contractual."

La superació d'aquestes crítiques requereix una interpretació del precepte en clau constitucional que respecti els principis de mínima intervenció i subsidiarietat, i que permeti precisar quins supòsits es poden integrar en el tipus delictiu i quins han de ser exclosos. Això exigeix atribuir al delictes un objecte de protecció que superi el recurs al dret penal davant el mer incompliment de la resolució de caràcter civil i que, per contra, posi de rellevància la necessitat de protecció de la seguretat dels membres de la família, en el sentit de garantir les condicions necessàries per a una vida digna per als seus membres. Aquesta configuració del bé jurídic no implica, no obstant això, que es requereixi avaluar en tot cas el grau d'afectació als beneficiaris, per la qual cosa les resolucions judicials s'han de limitar a valorar, en aplicació de l'estructura lògica del delictes d'omissió pura, si existeix aquesta capacitat de pagament.

Subjecte passiu del delictes ho són el cònjuge i els fills en benefici dels quals el conveni aprovat judicialment o la resolució judicial estableixen qualsevol de les prestacions econòmiques descrites en el tipus. La referència al cònjuge s'ha de fer extensiva a l'excònjuge quan la situació típica derivi d'un supòsit de divorci. No obstant això, no afecta els cònjuges separats de fet –que tanmateix podrien acudir al delictes d'abandó que descriu l'art. 226– ni les exparelles de fet. Pel que fa als fills, el delictes es pot cometre també en relació amb els fills majors d'edat o emancipats, quan aquests, segons el que disposa l'article 93

CC, no tinguin ingressos propis i visquin en el domicili familiar. Subjecte actiu ho és únicament l'obligat judicialment a pagar les prestacions, per la qual cosa el tipus es configura com a delictes especial.

Quant a la conducta típica, aquesta consisteix a deixar de pagar la prestació econòmica que ha estat establerta en un conveni o una resolució judicial en els supòsits de separació, divorci, nul·litat, procés de filiació o procés d'aliments a favor dels fills.

El tipus es configura, doncs, com un delictes d'omissió pròpia i respon, com a tal, a l'estructura dels tipus omissius, és a dir, concurrència d'una situació típica, absència d'acció deguda i capacitat d'acció.

Així, en **primer lloc**, la situació típica parteix de l'existència d'un conveni judicialment aprovat o d'una resolució judicial que obliga el subjecte actiu a pagar unes prestacions econòmiques. El deure de pagament ha de derivar d'un supòsit de separació, divorci o nul·litat, o d'un procés de filiació o d'aliments a favor dels fills. Sense l'aprovació judicial del conveni establert entre les parts no es pot entendre que l'impagament comporti la comissió del tipus, i això no solament perquè el precepte ho disposa de manera taxativa, sinó també perquè és lògic amb la necessitat de verificació de la legalitat del que hagin acordat les parts.

Així mateix, s'admet de manera unànime que, a més de les sentències judicials, s'hi inclouen també les actuacions, de manera que el delictes es pot cometre per contravenció de les actuacions que estableixen les mesures provisionals (art. 701 LEC).

En **segon lloc**, en relació amb l'absència d'acció deguda, s'ha d'assenyalar que aquesta no s'aprecia per l'impagament d'una sola de les mensualitats acordades, ja que el tipus únicament s'entén comès quan es deixa de pagar la prestació econòmica deguda durant dues mensualitats consecutives o quatre de no consecutives. Els terminis previstos en el tipus s'erigeixen com el mínim necessari per a poder apreciar la concurrència del tipus, de manera que l'impagament de, per exemple, tres mensualitats no consecutives no seria suficient per a satisfer aquell, si bé la introducció de la falta de l'article 618.2, per la LO 15/2003, de 25 de novembre, permetria mantenir la intervenció penal, al marge d'instar per via civil el pagament de les quanties degudes. Tot i que el tipus no estableix cap termini en el còmput de les quatre mensualitats no consecutives, la doctrina puntualitza que han de ser en el termini de cinc anys, ja que, en cas contrari, hauran prescrit (art. 1966 CC).

Exemple

En aquest sentit, la STS 937/2007, de 21 de novembre, que absol del delictes d'impagament de pensions per falta de títol de l'obligació, ja que la parella va subscriure un conveni davant notari però sense submissió a una homologació posterior per resolució judicial.

La casuística porta a plantejar què passa en els casos en què el subjecte obligat paga únicament una part de la quantia corresponent, o bé fa el pagament fora del termini exigít. En aquests supòsits la jurisprudència és partidària d'apreciar el delictes únicament quan, atenent el bé jurídic protegit, el pagament parcial pot afectar les necessitats bàsiques de la família.

En relació amb els supòsits de pagament de la prestació fora del termini previst en la resolució judicial, cal considerar que el delictes s'ha consumat, per la qual cosa només es pot valorar el pagament posterior com a reparació del dany postdelictual que podrà ser apreciat, si escau, per a l'aplicació de la circumstància atenuant genèrica de l'article 21.5CP (en aquest sentit, Cugat).

Finalment, en coherència amb l'estructura del delictes d'omissió pura, i a pesar que aquesta previsió no apareix expressament en el tipus penal, el subjecte ha de tenir capacitat d'acció per a fer front als pagaments deguts. Aquesta interpretació del tipus és la que permet salvar les nombroses crítiques que al seu moment es van dirigir a aquest precepte pel risc que comportava de recuperar l'anacrònica presó per deutes. Actualment, hi ha un ampli consens a considerar atípica la conducta quan el subjecte no té capacitat per a atendre l'obligació patrimonial.

Des del punt de vista subjectiu, el delictes d'impagament de pensions és dolós. La voluntarietat associada a l'impagament exigeix que l'obligació de pagament hagi estat notificada al deutor, sense que sigui necessari que se li hagi requerit de manera expressa.

L'article 227.2 CP estén l'àmbit d'aplicació de l'impagament de pensions a l'incompliment d'altres prestacions, també de caràcter econòmic, que s'hagin establert de forma conjunta o única en la situació de crisi matrimonial i que no hagin de ser abonades de manera periòdica.

L'apartat tercer de l'article 227 estableix que la reparació del dany comporta sempre el pagament de les quanties degudes, fórmula amb la qual el legislador de 1995 va aclarir que les quotes no satisfetes continuen formant part de la responsabilitat civil derivada del delictes, al marge que siguin, al seu torn, pressupòsit del delictes.

En l'àmbit dels concursos adquireix un interès especial la qüestió relativa a la possible comissió de diversos delictes per part del mateix subjecte actiu quan aquest omet el pagament de diverses prestacions a diferents subjectes, o bé quan l'incompliment reiterat integra fraccions de diversos períodes d'impagament. En relació amb la primera qüestió, la jurisprudència considera que concorre un sol delictes quan en la mateixa resolució judicial s'obliga el subjecte al pagament per diverses prestacions. Aquest és també el criteri dominant en la jurisprudència quan l'obligat deixa de pagar diverses mensualitats, circumstància que permetria plantejar la concurrència d'un delictes per cada

període transcorregut que coincidís amb els terminis exigits pel precepte. Així, per exemple, deixar de pagar la prestació deguda durant sis mesos seguits equivaldria a repetir tres vegades l'impagament de dues mensualitats.

La relació de l'article 226 amb el 227 CP es resol mitjançant un concurs de lleis a favor de l'últim, atesa l'especialitat que comporta l'exigència d'una resolució judicial que no requereix el 226 CP, i atenent també criteris d'alternativitat (art. 8.4 CP), ja que té una pena més elevada el tipus de l'article 227 CP.

Es planteja freqüentment la possible concurrència del **delicte d'impagament de pensions** amb un **delicte de desobediència** (art. 556 CP). Sobre aquest tema cal tenir en compte que l'apreciació d'aquest últim requereix, d'una banda, un acte específic de desobediència a l'autoritat, la qual cosa en el nostre cas es concretaria en l'incompliment del requeriment judicial de pagament efectuat després de la determinació i comunicació de l'obligació, i d'altra banda, la constatació d'especial gravetat de l'acte de desobediència, ja per la reiteració de l'incompliment o per les conseqüències greus que se'n deriven.

Per tant, el concurs ideal entre tots dos delictes només és possible si a més de l'impagament concorren tots els requisits del delicte de desobediència.

Així mateix, es pot plantejar la concurrència del **delicte d'impagament** amb un **delicte d'alçament de béns** quan, per a impedir el cobrament de la pensió, es fa desaparèixer el patrimoni amb què l'autor respon de l'obligació. En tot cas, cal advertir que la previsió de l'article 268 CP exclou la responsabilitat penal respecte dels cònjuges no separats o en procés de separació, divorci o nul·litat, i respecte dels ascendents, descendents i germans per naturalesa o per adopció.

3.7. Condicions de perseguibilitat

La previsió d'una condició de perseguibilitat en relació amb el delicte d'abandó de família i impagament de pensions atribueix a aquests delictes la condició de semipúblic.

La referència a "la persona agreujada" com a subjecte legitimat per a denunciar els fets, amplia el cercle de denunciants respecte del que seria el mateix subjecte passiu, creditor de la prestació, ja que la referència es pot entendre estesa a qualsevol altre perjudicat, i de manera especial, a qui es fa càrrec de les despeses que hauria d'atendre l'obligat. D'altra banda, quan el subjecte passiu sigui menor, incapac o una persona desvalguda, també el Ministeri Fiscal podrà exercir l'acció penal mitjançant la interposició de la denúncia corresponent.

3.8. Abandó de menors o incapaços

Els articles 229 a 232 CP tipifiquen l'abandó de menors o incapaços. Les diverses conductes delictives que s'inclouen es poden agrupar entorn de dues categories. D'una banda, l'abandó de menors o incapaços en sentit estricte, en què es troba l'abandó definitiu (art. 229) i l'abandó temporal (230), i d'altra banda, modalitats d'abandó impropï, entre les quals s'inclouen el lliurament indegut de menors o incapaços (231 CP) i la utilització d'aquests per a la mendicitat (art. 232 CP)

1) L'abandó de menors

El delicte d'abandó de l'article 229 CP sanciona supòsits d'abandó greu i definitiu, en els quals es deixa el menor o incapaç absolutament a la seva sort. El bé jurídic protegit en aquest delicte coincideix amb el ja exposat en relació amb altres delictes precedents, és a dir, la seguretat del menor o incapaç entesa en termes de legítimes expectatives de protecció i assistència derivades de la seva pertinença a un nucli familiar.

El precepte presenta dos subtipus atenent qui n'és el subjecte actiu. En el primer apartat la conducta d'abandó és efectuada per la persona encarregada de la guarda del menor o incapaç, mentre que en el segon paràgraf, tipus agreujat respecte del primer, la conducta típica és feta pels pares, tutors o guardadors legals d'aquest. En conseqüència, el primer paràgraf estableix una pena de presó d'un a dos anys, que s'agreuja en el segon fins als tres anys. La referència en el segon paràgraf als pares i guardadors legals del menor exigeix excloure aquests com a subjectes actius del tipus bàsic del primer paràgraf.

Entre els subjectes passius s'inclouen els menors i els incapaços. Com ha posat de manifest la doctrina, és necessari valorar l'edat del menor per a determinar la idoneïtat de l'abandó amb vista a posar en perill els drets subjectius del menor. En aquest sentit, no són equiparables les situacions de menors de poca edat dels que es troben en el llindar de la majoria d'edat.

La conducta típica consisteix a "abandonar" de manera definitiva el menor o incapaç, de manera que mitjançant una acció o omissió es col·loqui aquest en situació de desemparament. La situació de desemparament concorre quan el menor o incapaç queda privat de l'assistència material i afectiva necessària, de manera que això incideixi en la seva supervivència, el seu desenvolupament afectiu, social i cognitiu.

Certament l'abast del terme *abandó* queda subjecte a determinades variables, com l'edat del subjecte, el seu grau de maduresa per valer-se per si mateix, les condicions de seguretat en les quals queda, etc. En termes generals, cal entendre que l'abandó d'una persona que es troba en una situació de vulnerabilitat

Lectura complementària

Vegeu la STS 1016/2006, de 25 d'octubre.

Lectura complementària

STS 495/2010, de 24 d'abril.

derivada de la minoria d'edat o de la incapacitat, el col·loca en situació de desemparament i, per tant, en potencial situació de perill. No obstant això, la concurrència de perill concret no és necessària per a la comissió del tipus, per la qual cosa el delicte castiga purament la conducta omissiva de l'autor i la inseguretat que aquesta genera en el menor o incapaç, sense necessitat de més concreció del perill. En cas que hi concorri un perill respecte d'algun dels béns jurídics del paràgraf tercer, s'hi aprecia el tipus agreujat que s'hi descriu.

En efecte, l'apartat tercer de l'article 229 constitueix un tipus qualificat de perill concret que eleva la pena prevista per a l'abandó fins als quatre anys de presó en els supòsits en què "s'hagi posat en concret perill la vida, salut, integritat física o llibertat sexual del menor o de l'incapaç".

D'altra banda, l'article 229.3 introdueix una clàusula concursal per la qual la pena que estableix el precepte (presó de dos a quatre anys) es pot aplicar "sense perjudici de castigar el fet com correspongui si constitueix un altre delicte més greu".

Bàsicament el concurs es pot establir amb les modalitats imprudents dels delictes amb els quals el perill generat comparteix la infracció de la norma de cura.

En els supòsits en què amb l'abandó s'hagi volgut precisament cometre aquests delictes, s'hauria de considerar consumit l'abandó pel delicte dolós en qüestió del que només ha estat un mitjà de comissió.

2) Abandó temporal

L'abandó temporal descrit en l'article 230 CP constitueix un tipus privilegiat que remet a les modalitats típiques de l'article 229 CP, i determina l'aplicació de la pena inferior en grau a la prevista en cadascuna de les tres modalitats d'aquest últim precepte.

El principal problema que presenta el tipus és la determinació de la temporalitat de l'abandó amb la finalitat de diferenciar-lo de l'abandó definitiu de l'article 229 CP, però també amb la finalitat, atenent el principi d'ofensivitat, de poder declarar l'atipicitat dels abandons de mínima durada que no tinguin prou entitat per a posar en perill els drets subjectius del menor o incapaç.

El criteri per a diferenciar aquestes conductes i determinar la tipicitat de la conducta és el de la durada de l'abandó, criteri no determinat de manera taxativa pel precepte, per la qual cosa requereix la valoració de l'òrgan judicial. Llavors, a més de la durada de l'abandó, és rellevant determinar si l'abandó té fixat per endavant un límit de durada.

Lectura complementària

STS 495/2010 de 24 d'abril.

Lectura complementària

Vegeu la SAP Lleida, 407/2007, de 13 de desembre.

Així mateix, de vegades, la durada de l'abandó pot no tenir relació amb el risc que comporta el desemparament del menor o incapaç. Així, les circumstàncies que acompanyen un determinat abandó temporal poden comportar un elevat perill per a la vida, la integritat o la llibertat sexual del subjecte passiu, cas en què la remissió de l'article 230 s'ha de fer al 229.3 CP, precepte que, a més, no exhaureix els supòsits de lesió efectiva d'aquests béns jurídics.

3) Lliurament indegut de menors o incapaços

L'article 231 castiga el lliurament indegut de menors o incapaços. El delictes es configura com a tipus especial, de manera que subjecte actiu només ho pot ser qui tingui al seu càrrec la criança o educació del menor o incapaç. El precepte no fa referència a la condició en què es té aquesta responsabilitat, però la referència al subjecte que l'hi hagi confiat porta a pensar que subjecte actiu ho és el guardador de fet del menor o incapaç, incloent-hi els supòsits en què la guarda és temporal o circumstancial.

El tipus és qualificat per la doctrina com a abandó impropï, ja que el lliurament efectuat pel subjecte actiu no deixa el menor o incapaç desemparat, sinó a l'empara d'un tercer o d'un establiment públic.

Per tant, el motiu pel qual se sanciona el lliurament és que aquesta s'efectua contrariant la voluntat o infringint la confiança de qui li ha lliurat el menor o incapaç amb la finalitat que s'ocupés de la seva criança o la seva educació, ja sigui aquest el cuidador legal del menor, o bé l'autoritat, a falta d'aquell.

El tipus bàsic que preveu el primer paràgraf no exigeix la posada en perill del menor, ni que el traspàs hagi posat en risc la seguretat del menor, la qual cosa podria arribar a succeir quan es lliura aquest a un particular que no estigui tampoc capacitat per a assumir la seva educació o la seva criança. Més difícil és imaginar que el lliurament del menor o incapaç a un centre públic pugui comportar algun risc per al subjecte passiu, motiu que reforça la concepció d'aquest delictes com de mer incompliment. I això perquè quan el lliurament ha posat en perill concret la vida, la salut, la integritat física o la llibertat sexual del menor o incapaç, passa a ser aplicable l'apartat segon de l'article 231 CP, que preveu augmentar fins als dos anys de presó la pena màxima prevista. També en aquest supòsit, com assenyalàvem en relació amb l'article 229 i 230, el perill no ha d'haver estat perseguit pel subjecte actiu. En cas que amb el lliurament es pretengui directament posar en perill aquests béns jurídics o fins i tot lesionar-los, s'hauria d'apreciar una temptativa d'homicidi, lesions o delictes contra la llibertat sexual, ja que l'aplicació de la pena de l'article 231 implicaria un privilegi injustificat.

3.9. Utilització o tràfic de menors o incapaços per a la mendicitat

Com a últim delictes del títol dedicat a les relacions familiars es castiga, en l'article 232 CP, la conducta consistent a utilitzar, prestar o traficar amb menors d'edat o incapaços per a la pràctica de la mendicitat.

Si bé la pràctica de la mendicitat pot constituir en alguns casos una infracció administrativa, no es preveu com a infracció penal, de manera que si el menor o incapaç que reclama obsequis no ho fa per ordre d'un altre, no hi concorre cap tipus penal. La llei penal es limita a castigar la utilització de menors o incapaços per a aquesta pràctica.

El bé jurídic protegit el constitueix la dignitat personal del menor o incapaç, que és utilitzat com a instrument per a l'exercici de la mendicitat. Així mateix, la conducta pot lesionar o posar en perill altres béns jurídics personalíssims del menor, com la seva pròpia seguretat, la seva formació, el seu desenvolupament i la seva integració social.

En conseqüència, cal concloure que és poc adequada la ubicació sistemàtica del precepte en el títol dedicat a les relacions familiars, ja que la conducta constitueix eminentment un atemptat contra la dignitat i altres béns personals del menor o de l'incapaç. És cert que no poques vegades l'ocupador del menor o incapaç serà algú proper a ell, probablement membre del seu nucli familiar, però això no té perquè ser sempre així, de manera que la relació entre subjecte actiu i passiu es podria apreciar com a agreujant, genèric o específic, sense necessitat que el delictes es vegi com a atemptat a les relacions familiars.

En coherència amb el que acabem d'assenyalar, subjecte actiu ho pot ser qual-sevol, sense necessitat que hi hagi una relació paternofilial, de tutela o guarda entre el menor o incapaç i qui l'utilitza o el presta. Per contra, el cercle de subjectes passius inclou únicament el menor d'edat i l'incapaç. El consentiment del menor és irrellevant, ja que no existeix cap referència a aquest en el tipus. Sobre aquest tema es pot plantejar si és equiparable la conducta dels que utilitzen per a la mendicitat bebès o menors d'escassa edat amb la dels que utilitzen joves que es troben en el llinar de la majoria d'edat. Llevat de les circumstàncies concretes que plantegi cada supòsit, la veritat és que totes dues conductes tenen prou entitat per a posar en risc el bé jurídic protegit, ja que també l'explotació de joves en la mendicitat afecta la seva dignitat i posa en risc la seva seguretat personal. Això no és un obstacle perquè l'òrgan sentenciador valori l'edat del menor, el seu grau de maduresa i la seva aquiescència en la participació en activitats de mendicitat a l'efecte de determinar la pena.

En relació amb l'incapaç, cal recordar que l'aplicació del tipus no queda subjecta a la declaració civil prèvia de la incapacitació, per la qual cosa el jutge penal pot determinar si les condicions personals del cas permeten qualificar com a incapaç la persona utilitzada o prestada per a la mendicitat, atenent la seva falta de capacitat per malalties o deficiències persistents de caràcter físic o psíquic que li impedeixin de prendre decisions.

Quant a la conducta típica, l'article 233 CP preveu tres conductes. Així, en el tipus bàsic s'estableixen les conductes d'utilització o de *préstec* de menors o incapaços per a la pràctica de la mendicitat, mentre que el tipus agreujat, del paràgraf segon, sanciona les conductes de *tràfic* de menors o incapaços amb la mateixa finalitat.

1) Tipus bàsic

La conducta del tipus bàsic consisteix a utilitzar o prestar per a la pràctica de la mendicitat.

Per *utilitzar* s'ha d'entendre, segons la mateixa definició del diccionari de la Reial Acadèmia, aprofitar-se d'alguna cosa, cosa que en el tipus examinat es pot entendre com utilitzar un menor o incapaç per a demanar almoïna amb la finalitat que aquests despertin més compassió i, en conseqüència, més generositat també en els potencials donants de presents.

La conducta de "préstec" implica el lliurament o la cessió del menor per part de les persones que exerceixen sobre ell algun tipus de guàrdia perquè aquest sigui utilitzat en l'exercici de la mendicitat. Totes dues conductes exigeixen una certa reiteració en la utilització dels menors o incapaços, ja que el tipus es refereix a la "pràctica de la mendicitat", per la qual cosa no integrarien el tipus les conductes efectuades de manera esporàdica o puntual.

En un altre ordre de coses cal assenyalar que l'article 232 CP estén de manera expressa el concepte de *mendicitat* a la denominada *mendicitat encoberta*, és a dir, la que no consisteix en la pura sol·licitud de diners, sinó que s'oculta sota formes d'aparent venda de qualsevol tipus de producte o prestació de serveis. S'entén que entren en aquest àmbit les conductes de venda de mocadors en els semàfors, malabars, neteja de vidres, etc.

Finalment, també hi ha una certa controvèrsia entorn de si la utilització de menors o incapaços exigeix que siguin aquests els qui facin l'acció de demanar almoïna, o si també és punible l'acció de l'adult que es fa acompanyar de menors o incapaços per a motivar la compassió. La jurisprudència és en general procliva a exigir la intervenció del menor o incapaç de manera directa en la sol·licitud d'obsequis, de manera que sol considerar atípiques les conductes en les quals els menors acompanyen l'adult i aquest últim és el mendicant, i s'utilitza el menor o incapaç per a despertar els sentiments de compassió en les persones.

2) Tipus agreujat

L'apartat segon de l'article 232 constitueix un tipus agreujat en què es castiga amb una pena d'1 a 4 anys de presó dos supòsits diversos.

D'una banda, la conducta de tràfic de menors o incapaços amb finalitats de mendicitat, i d'altra banda, l'ús de violència o intimidació o el subministrament de substàncies perjudicials per a la salut del menor o incapaç amb la finalitat d'utilitzar-los per a la pràctica de la mendicitat.

En relació amb la **conducta de tràfic**, l'increment punitiu està justificat per la major perillositat de la conducta, mentre que el menor o incapaç queda integrat en una estructura organitzada que actua amb ànim de lucre i de la qual el subjecte passiu passa a ser una mera peça. En les conductes de tràfic no solament s'afecta la dignitat del subjecte passiu, sinó que comporten la creació d'una situació de risc greu per a altres béns personals del menor, ja que s'aparta el subjecte passiu del seu entorn habitual. Certament això es pot predicar ja respecte de les conductes de préstec sancionades en el tipus bàsic, però en aquesta ocasió el plus punitiu deriva de la integració del menor o incapaç en una organització.

Pel que al **subministrament de substàncies perjudicials**, cal assenyalar que la realitat criminològica ha posat en relleu que es tracta d'una pràctica freqüent. El tipus no concreta quines són les substàncies que permeten l'agreujament de la pena, però entre aquestes s'ha d'incloure qualsevol fàrmac o substància tòxica o psicotròpica, sigui legal o no el seu consum, que resulti perjudicial per a la salut del menor o incapaç. La referència al fet que la substància resulti perjudicial no s'hauria d'entendre en el sentit que l'apreciació de la qualificació requereixi constatar l'afectació a la salut del menor o incapaç, sinó que s'hauria d'apreciar per la mera utilització d'aquestes substàncies tòxiques. És més, si de resultes de la utilització d'aquestes substàncies es produeix un dany efectiu a la salut, llavors s'hauria d'apreciar el concurs amb el delictes de lesions o contra la vida. El mateix es pot predicar respecte de l'ús de violència o intimidació respecte d'ulteriors resultats lesius (STS 548/1999, de 12 abril).

Lectures complementàries

STS 1731/2000, de 10 de novembre; Interlocutòria AP Madrid 22/2008, de 18 gener. En sentit contrari, SAP Barcelona, de 15 d'abril 2002.

Finalment, la conducta de **tràfic de menors o incapaços amb finalitats d'exercici de la mendicitat** entra ara en concurs de normes amb la conducta descrita en l'article 177 bis CP, introduït mitjançant la LO 5/2010, que tipifica en l'apartat 1.a) la tracta d'éssers humans amb la finalitat d'imposar la mendicitat.

3.10. Disposicions comunes als delictes d'abandó

La secció tercera del capítol III conclou amb unes disposicions comunes als delictes d'abandó dels articles 229 a 232.

En tot cas, i si bé subjecte passiu dels tipus esmentats ho poden ser menors o incapaços, les disposicions que preveu l'article 233 únicament són aplicables en el supòsit de menors víctimes, la qual cosa comporta un tracte diferencial respecte dels incapaços per al qual no es veu cap justificació.

El primer paràgraf faculta el jutge o tribunal per a aplicar als responsables dels delictes la pena d'inhabilitació especial per a l'exercici de la pàtria potestat o dels drets de guarda, tutela, curatela o acolliment familiar per un temps de quatre a deu anys. La decisió relativa a l'aplicació d'aquesta pena ha de venir orientada per finalitats preventives d'assegurament del menor; per tant, l'òrgan judicial haurà de valorar tant el desvalor de la conducta sancionada com les repercussions que la seva aplicació pugui tenir sobre la pròpia víctima.

L'apartat segon obliga el jutge o tribunal a l'aplicació de la pena d'inhabilitació especial per a una ocupació o càrrec públic per un temps de dos a sis anys quan el culpable tingui la guarda del menor per la seva condició de funcionari públic. A diferència del paràgraf anterior, l'aplicació de la pena és aquí preceptiva.

Finalment, l'apartat tercer determina el Ministeri Fiscal perquè insti l'Administració a adoptar les mesures pertinents per a garantir la protecció adequada del menor. Vegeu, en aquest sentit, la LO 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor, i en l'àmbit autonòmic, destaca l'aprovació a Catalunya de la Llei 14/2010, de 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència. L'existència de normes orientades a la protecció del menor no hauria d'excloure l'adopció també de mesures de protecció per als incapaços o altres subjectes especialment desvalguts víctimes dels delictes tipificats en aquesta secció.

Resum

El títol XII del Codi penal, que tracta dels delictes contra les relacions familiars, s'estructura en tres capítols diferenciats.

El primer capítol tipifica les conductes vinculades a la celebració de matrimonis il·legals. En aquest àmbit ens hem referit al delicte de bigàmia i a la celebració de matrimonis invàlids.

El capítol segon comprèn els delictes de suposició de part, l'alteració de la paternitat i la substitució de nens. Així mateix, tipifica el delicte d'adopcions il·legals mitjançant el qual se sanciona el lliurament d'un fill, un descendent o qualsevol altre menor eludint els procediments legals de guarda, acolliment o adopció, i en què intervé una compensació econòmica. La principal característica dels delictes que preveuen aquests capítols és que tenen per víctima un menor d'edat.

Finalment, el capítol tercer sanciona la vulneració dels drets i deures familiars. La punició se centra en la lesió dels drets i els deures més essencials, entre els quals destaca la inducció al menor o incapaç a abandonar el domicili familiar, la sostracció de menors, l'impagament de pensions, i l'abandó temporal o definitiu de menors o incapaços.

Exercicis d'autoavaluació

1. Qui contrau un segon o ulterior matrimoni comet delictes...

- a) si ho fa sabent que subsisteix legalment l'anterior.
- b) si ho fa sabent que subsisteix legalment l'anterior i per a perjudicar l'altre contraent.
- c) si ho fa sabent que subsisteix legalment l'anterior i per a causar qualsevol tipus de perjudici.
- d) si ho fa sabent que subsisteix legalment l'anterior i perjudica l'altre contraent.

2. Comet delictes qui...

- a) autoritza un matrimoni en què concorre alguna causa de nul·litat coneguda.
- b) autoritza un matrimoni en què concorre alguna causa de nul·litat denunciada en l'expedient.
- c) autoritza un matrimoni en què concorre alguna causa de nul·litat coneguda o denunciada en l'expedient.
- d) Cap d'aquestes afirmacions és correcta.

3. Indiqueu quina de les conductes següents està més greument penada.

- a) La suposició de part.
- b) El lliurament a tercers d'un fill per a alterar o modificar la seva filiació.
- c) L'ocultació d'un fill per a alterar o modificar la seva filiació.
- d) Totes estan igualment penades.

4. Indiqueu quina de les conductes següents està castigada quan és comesa per imprudència.

- a) La substitució d'un nen per un altre.
- b) L'ocultació d'un fill per a alterar o modificar la seva filiació.
- c) Totes dues.
- d) Cap de les dues.

5. En el delictes de contracció de segon o ulterior matrimoni, entès com a delictes falsari, el subjecte passiu és...

- a) la persona lligada per anterior matrimoni amb el bigam.
- b) el contraent de bona fe del segon o ulterior matrimoni.
- c) els dos subjectes esmentats en les lletres a i b.
- d) Cap de les respostes anteriors és correcta.

6. La restitució del menor en els delictes de trencament dels deures de custòdia...

- a) és irrellevant.
- b) actua com a causa de justificació específica.
- c) actua com a atenuant.
- d) actua com a agreujant.

7. El tipus agreujat del delictes d'abandó de menors o incapaçs per la posada en perill de la vida, la salut o la integritat del menor és aplicable...

- a) únicament en els supòsits d'abandó definitiu del menor o incapaç.
- b) únicament quan l'autor de l'abandó siguin els pares.
- c) tant en supòsits d'impagament de pensions com en supòsits d'abandó definitiu.
- d) tant en supòsits d'abandó temporal com definitiu.

8. El delictes d'impagament de pensions de l'article 227 CP requereix que l'impagament correspongui a...

- a) dos mesos consecutius o quatre de no consecutius.
- b) tres mesos consecutius o sis de no consecutius.
- c) quatre mesos consecutius o vuit de no consecutius.
- d) cinc mesos consecutius o dotze de no consecutius.

9. La prestació econòmica objecte del delictes d'impagament de pensions ha d'haver estat acordada...

- a) únicament mitjançant una sentència.
- b) només mitjançant un conveni aprovat judicialment.
- c) només mitjançant una resolució judicial.
- d) només mitjançant un conveni aprovat judicialment o mitjançant una resolució judicial.

10. La utilització o el préstec de menors d'edat o incapaços per a la pràctica de la mendicitat...

- a) és punible únicament si s'empra violència o intimidació.
- b) és punible únicament si hi ha engany.
- c) és punible fins i tot en el supòsit que es tracti de mendicitat encoberta.
- d) és punible excepte si se subministren substàncies perjudicials per a la salut dels menors.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. a

2. c

3. d

4. a

5. d

6. c

7. d

8. a

9. d

10. c

Glossari

bé jurídic *m* Bé o objecte que es pretén protegir mitjançant la tipificació penal d'una conducta.

bigàmia *f* Segons el diccionari de la RAE, és l'estat d'un home casat amb dues dones al mateix temps o de la dona casada amb dos homes. Atès que la subsistència d'un matrimoni anterior és causa de nul·litat dels posteriors, pròpiament no és possible estar casat amb dues persones.

CC *m* Codi civil.

conseqüències accessòries *f* Mesures penals, diferents de les penes i mesures de seguretat, regulades en els articles 127 a 129 del Codi penal.

LEC *f* Llei d'enjudiciament civil.

menor d'edat *m i f* Persona que encara no ha complert els divuit anys.

pensió *f* Prestació econòmica per al cònjuge o els fills que s'estableix segons un conveni aprovat judicialment o una resolució judicial, quan hi ha separació legal, divorci, declaració de nul·litat del matrimoni o procés d'aliments a favor dels fills.

suposició de part *f* Simular un infantament posant en perill o lesionant els drets nascuts de la filiació.

Bibliografia

Blanco Lozano (2004). "Los delitos contra las relaciones familiares en el Código penal español". *Anuario de Justicia de Menores* (núm. 4).

Carbonell Mateu (1999). "Los delitos contra las relaciones familiares en el código penal de 1995". *Estudios Jurídicos en Homenaje al Profesor Vidal Guitarte* (vol. 1).

Carrasco Andrino (2009). "Los matrimonios ilegales en el Código Penal: su consideración como tipos de participación necesaria". *La Ley Penal: Revista de Derecho Penal, Procesal y Penitenciario* (núm. 66).

Castiñeira Palou (2006). "Delitos contra las relaciones familiares". A: R. Ragués i Vallès; M. T. Castiñeira Palou; J. M. Silva Sánchez. *Lecciones de derecho penal: parte especial*.

Cuesta Pastor (2008). "Delitos contra las relaciones familiares: matrimonios ilegales". A: R. Beneyto Berenguer; M. Torrero Muñoz; J. M. Llopis Giner (coords.). *Retos del siglo XXI para la familia*.

Cugat Mauri (2004). "Comentarios al Título XII del Código Penal". A: J. Córdoba Roda; M. García Arán (dirs.). *Comentarios al Código Penal. Parte Especial* (tom I).

González Rus (2005). "Delitos contra las relaciones familiares (I)". A: M. Cobo del Rosal (coord.). *Derecho penal español : parte especial*.

González Rus (2005). "Delitos contra las relaciones familiares (II)". A: M. Cobo del Rosal (coord.). *Derecho penal español: parte especial*.

